

Bílé Karpaty

3/2005

Časopis moravsko-slovenského pomezí

Toto číslo je věnováno 25 letům Chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty
* Natura 2000 * Co se změnilo v CHKO za 25 let

25 let CHKO

Lidé přírodě, příroda lidem NATURA 2000

Lesná (Bohumil Jagoš)

Hofec hofepník (Lubomír Hrouda)

Martináč habrový (Vilém Janiš)

Mlok skvmítý (archiv Správy CHKO)

Titulní strana: střevec pantoflíček (Mílan Staněk)
Zadní strana: Včelojed lesní (Pavel Procházka)

Povídání o bělokarpatské krajině

Krajina je jako žena: na mnohých nám zálibně spočine oko, tu nás zaujme nožka, tu pohled; ale jen málokdy jsme, aniž umíme přesně vyjádřit proč, vtaženi na oběžnou dráhu její přitažlivosti zcela a nikdy se už (sami rádi) nevymaníme. A tak i s krajinou - každé vyznání je škobrtavé a někdy jistě i úsměvné...

Poprvé jsem ji spatřil některého časného červencového dne studentského roku šedesátého šestého. Vandrování jsme vybrali prstem po mapě, sjeli se v krčmě ve Skalici a s odpolednem vyrazili k severovýchodu. Za tmy jsme dorazili přes Lučinu do údolí potoka Vrbecka a zalehli pod strom. Ráno jsme vylezli z lesa a nevěřili svým očím - anglický park od nevidím do nevidím; louky byly, toť se ví, z větší části posečené, ale i tak to stačilo, aby to nám, čehúnům, vyrazilo dech. A pak jsme putovali po hranici nehranici: supěli jsme do Lopeníku (nikdy bych netušil, že může být v pahorkatině takový kopec), na Mikulčině vrchu jsme se koupali v mečících, ve Vlářském průsmyku na nás čekaly chlupaté tlamičky lepkavé šalvěje nasvícené v zapadajícím slunci proti hradbě temných buků a nakonec bradla: Vršatec, Červený Kameň, Lednica - přes tři kopce a dvě zříceniny.

To jsem ještě netušil, že si ten krásný kraj po právu vydobude ochranu, ani co všechno je tu k nalezení před tím, než louky posečou: vstavače, prstnatce, hlavinky, pětiprstky, tořiče (slovensky trčníky), rudohlávkvy (slovensky červenohlavy); schválně jim neřikám po latinsky, protože zvukomalebná slovanština se na orchidejích vyřádila. Ale příroda si ráda hraje na schovávanou: od té doby jsem bělokarpatských orchidejí viděl „neurekom“, ale

na největší „kyticí“ rudohlávkvy jsem si musel počkat až do letoška - možná 300 jich kvetlo na jediné, ve velickém Háji skryté louce.

Pak jsem dlouhou dobu cestoval jinde a vzpomínka spala při dně duše. Vrátil jsem se na počátku osmdesátých let a přijížděl jsem s trochu sevřeným hrdlem: určitě to znáte - moc se Vám líbila, prošla vaším dospívajícím životem, trochu jste si povídali, ale vy jste neměli ještě tu odvahu jí před nasednutím do vlaku dalšího života otevřít srdce; a teď se s ní máte po létech setkat, a nevíte - přeskočí ještě ta jiskra? Chválabožu přeskočila, i když se na krajině život podepsal: Čertyje zarostlé, na Výzkumu pšeničné pole, slavný všivec na Porázkách téměř poražen.

Tou dobou úředník založil další správu CHKO a spokojeně usnul na vavřínech, netuše, že tato správa pochopí význam slova „spravovat“ a stane se kverulant-skou až obtížnou, bombardující náměty, žádostmi o dotace, a co nehoršího - i výsledky své práce. A bude sem tahat brontosauy, diplomanty, vědce, cizince, aby kosili, počítali, zapisovali i obdivovali. A tak i mne - dílem jsem (snad) pomáhal, dílem obdivoval: kopanice na Vyškovci, kam jezdí jeden autobus na dolní a jiný na horní konec vsi, ale s kopce neprojde; konec světa na Bošáčkách, na které svítí slovenské sluníčko; Žitkovou s rozkvetlými loukami, chrámovou bučinou a silničkou na Slovensko, kterou nikdy nepřepažila žádná závora; Nedašovskou dolinu s opilými jasoni púzujícími na chrpách a s obrovskými přesličkami navracejícími nás trochu do karbonického pralesa; nekonečné Přední louky, kde můžete po senoseči chodit dny mezi duby a člověka nepotkat; opečovávané pastviny na Drahách nad Horním Němcím; a vůbec celé Horňácko, kam až

zasahuje vůně dolňáckého vína, aby se mísila s tekutými plody švestek. I ten všivec na Porázkách povstal a zvítězil a ovce se navrátily tam, odkud je vyhnali. Kdo by necítil uspokojení nad tím, jak se vrásky vyhlazují a před očima se nám vylupuje opět krásná, i když trochu zralejší žena?

A tak sem jezdím pořád. Vezmu si dovolenou a jedu přes republiku „odškrťávat“ kytiky, jinak pomáhat neumím. Nejradši mám asi údolí Jamného, kde je pořád stejná mozaika poliček, luk a lesů, asfaltka stejně hrbolatá a vypouklá a Velička šumí přes jízky. Mám pocit, že tady i v dalších údolících a na kopanicích člověk krajině rozumí a žije s ní, ať si páni v Praze mají jaký chtějí režim; občas udělá botu, ale pak to napraví, to už se tak v trvalém svazku stává. Tu krajinu československou si musí člověk zamilovat, ať přichází odkudkoliv; pro nevěřící mám i argument navíc - kde jinde u nás je největší zapadlý vlastenec Holanďan?

Epilog

Mám takový sen: až mne jednou z Prahy propustí studenti, najmu si na Horňácku chaloupku. A jednoho prázdninového dne vezmu rodinu a vyrazíme směrem k severovýchodu, hledat slunce v šalvějích; třeba je tam pořád.

Lubomír Hrouda
Praha

Práce se začíná zúročovat

Služebně nejstarším pracovníkem Správy CHKO Bílé Karpaty je botanička RNDr. Ivana Jongepierová, rozená Hlobilová (43), která působí na pracovišti ve Veselí nad Moravou. Vystudovala obor systematická biologie - ekologie v Olomouci, ve své diplomové práci se zabývala tématem „Antropické vlivy v lučních společenstvech Bílých Karpat a rozšíření vstavačovitých“. Již léta je také předsedkyní ZO ČSOP Bílé Karpaty ve Veselí nad Moravou.

Zajímalo nás, jak to chodilo na Správě dříve, co botanik dělá v každodenní praxi i její osobní názory.

Jak vypadala Správa dřívě?

„Začala jsem 17. prosince 1986, takže příští rok zde snad oslavím 20 let působení. Správa měla a má sídlo v Luhačovicích, ale tehdy už bylo vybudované detašované pracoviště tady ve Veselí, které před mým příchodem delší dobu zelo prázdnotou. Když jsem nastoupila, nezvonily telefony, nechodili lidé, byla jsem sama, navíc bylo před Vánocemi, dokonale klid. Vedoucí Správy Pavel Kuča a dva další kolegové byli v Luhačovicích. Komunikovali jsme spolu hlavně telefonicky a čas od času jsme se vidali - já jsem ješla na poradu nebo oni se

stavili tady.

Později nastoupil na veselské pracoviště Petr Dolejský, ale to už bylo po revoluci, a postupně i další pracovníci, až se v kanceláři v Sokolovské ulici nebylo kam hnout.“

Fungovala Správa jinak než dnes?

„Funkce Správy byla jiná, protože byla pouze metodickým pracovištěm a výkonnou moc měly okresní národní výbory. Úřední dny se nesvětily. Já jsem se snažila být v pondělí dopoledne v úřadu a zorganizovat si celý týden, hodně jsem si to plánovala sama. Pokud byla sezóna, tak jsem byla většinou v terénu. Tak se jezdilo po různých jednáčkách. Tím, že jsme byli jenom čtyři, tak jsme museli všichni chodit i na jednání kolem staveb ‚králikáren‘...“

Čím ses hlavně zabývala v těch prvních letech?

„V době, kdy jsem nastoupila, nebyly na Hodonínsku vyhlášeny rezervace. Byly pouze vypracované návrhy, takže jsme bombardovali ministerstvo, aby konečně nejcennější území získala legislativní ochranu.“

Bylo také potřeba zajistit údržbu mnohých lokalit, protože kosené byly jen plochy s jízdní traktory, svažitéjší plochy ležely ladem. První brigádu jsem zorganizovala ještě coby zaměstnanec olomouckého muzea o prázdninách v roce 1986 na Čertoryjích. To přijeli první Brontosauři, co šli likvidovat nálet a následně kosit svah nad Járkovcem.

Tenkrát proběhly asi dva turnusy, pak to narůstalo a začali sem jezdit brněňští Brontosauři z VUT. Myslím, že to bylo v roce

1988, kdy bylo 11 prázdninových turnusů na různých místech v Karpatech a 22 víkendovek, především na lokalitách Jazevčí, Čertoryje, Kútky a na Zahradách pod Hájem.

Většinu prací jsem zadávala sama. Ti, kteří sem jezdili častěji, pak už věděli, co je rozděláno a co a jak se dělá. To jsem pak jen nosila pracovní deník, rukavice a sekýrky v pátek k šestému vlaku od Brna, když přisedali. Začátkem 90. let jsme měli i kluky na náhradní vojenské službě, vlastně jsme jich takto odchovali desítku.“

Proč se to tak už dnes nedělá?

„Ta práce se postupně měnila, po revoluci se to přestalo vyplácet, jak zdražilo cestovné a stravné. Navíc dneska už děcka skoro neví, jak vypadají hrabě a kosa. Jsou už na úrovni zápaďáků... Několikrát jsme zkoušeli udělat brigády se zahraniční mládeží, kdy jsme zjistili, že západ je úplně nepoužitelný. Ti zírali na jakékoli nářadí a nevěděli, jak ho vzít do ruky. Když jsme naopak pozvali Ukrajince ze Lvovské univerzity, tak nastoupili i s kosami a naši pracovníci s lištovou sekačkou zůstali daleko za nimi.“

Co jsi kromě brigád ještě dělala jako botanička?

„Zajišťovala průzkum přede-

vším chráněných území a sledovala, jak se vyvíjí místa, která dlouho ležela ladem a začala se opět kosit. V roce 1986 bylo také první jednání Botanické sekce. To první setkání s botaniky, kteří se pohybovali po Karpatech, bylo u nás na chalupě a bylo nás tam sedm. Probíralo se, že je potřeba ověřit výskyt některých chráněných druhů v Karpatech - v podstatě se rodil červený seznam rostlin Bílých Karpat - a jak zajistit ochranu těchto druhů.

Samozřejmě bylo i nějaké pápírování. Zimní období jsem využívala k přípravě publikace Orchideje Bílých Karpat. Teď by to bylo na počítači jednodušší, ale tenkrát jsem všechny ty údaje asi čtyřikrát přepisovala, než to šlo do tisku. A přepisovala jsem údaje z deníků Stanislava Staňka, nejprve orchideje a potom jsme 83 tisíc údajů ze všech 46 deníčků dávali do databáze - většinu jsem však dělala při mateřských dovolených v 90. letech.

Od konce 80. let sledujeme s dalšími botaniky vliv kosení a pastvy na kytky - co jim škodí nebo prospívá. Vedle toho dělám inventarizační průzkumy v rezervacích, posuzuji, jaký zásah je nutný udělat, chystám plány péče pro luční rezervace. Dále se vyjadřuji ke správním řízením, pokud je to nutné z hlediska odbornosti.

Mám na starosti i výkupy pozemků v národních přírodních rezervacích, kdy lidé mohou odprodat pozemky státu, takže na to sepisují kupní smlouvy. Snažím se zapojit do botanického průzkumu i odborníky z univerzit nebo Akademie věd a každoročně pomáhám několika diplomantům.

Jaké bylo tvé nejspokojenější období na Správě?

„Když jsem nastoupila v době intenzivního zemědělství, tak člověk spíše nacházel spoustu průšvihů, vypálené pásy od hnojení na Čertoryjích, Jazevčí,

Machové, na údržbu pozemků peníze moc nebyly a navíc jsme často byli označováni jako nepřátelé režimu, bránci rozvoji socialistického hospodářství.

Letos na jaře jsem si po téměř dvaceti letech uvědomila, že se to vložené úsilí a peníze začínají zúročovat. Spousta území je už v takovém pořádku, že se tam objevují nové nebo vracejí mnoho let nezměstné druhy rostlin a živočichů a krajina většinou vypadá dobře. V červnu jsem kontrolovala louku na Javořině, která se v 70. letech vyhnoula, takže orchideje zmizely. A co jsem našla? Konečně se po několikaletém kosení vrátilo hned několik druhů orchidejí, mj. velké množství hlavinek horských. To byl takový úžasný pocit, že se něco podařilo dát trochu dohromady.

Také mně dělá radost, když vidím, že mnohé dříve ladem ležící pozemky byly vyčištěny a jsou teď udržovány, i to, kolik orné půdy je už opět zatravněno, např. v okolí Hrubé Vrbky, Suchova, Strání a Štítně.

Na druhou stranu civilizace pokročila, takže se věci i zničily - ať už stavbou různých rekreačních zařízení nebo domů zbohatlíků... To asi s sebou ten rozvoj nese. Také spousta lesů je ve špatném stavu, myslím hlavně ty výsadby smrčků. To chce ještě hodně osvěty.

Uvědomuji si však, že lidé do této krajiny patří a ta naše práce je hlavně o tom dokázat s nimi spolupracovat. Ochránář by měl být ne ten, kdo přikazuje nebo zakazuje, ale ten, kdo ukazuje jak šetrně krajinu využívat. Je dobře, že vlastníci a uživatelé pozemků nyní za tuto snahu dostávají finanční podporu.“

Citíš hrdost, že pracuješ pro Bílé Karpaty?

„Bílé Karpaty jsou velice rozmanitá krajina, je tady obrovská druhová bohatost kytek, která nikde jinde v Česku není. Dobře si to ověřuji vždy, když přijedou

cizinci - pak si uvědomím, co my tu ještě všechno máme, co si oni už zničili. A je tady ještě něco, co nám závidí kolegové z jiných CHKO - to, že lidé tady v krajině zůstali, člověk je v ní po staletí, má k ní vztah, i když také odtud mladá generace utíká do měst.“

V čem vidíš smysl své práce?

„Již před několika lety jsem si při rozhovoru s paní profesorkou Zdenkou Jelinkovou uvědomila určitou podobnost práce folkloristů s prací ochránářů. Folkloristé pátrají po kulturním bohatství, shromažďují písně, tance, výšivky a snaží se ho znovu oživit a uchovávat. My děláme něco podobného. Mapujeme a snažíme se udržovat nejen jednotlivé druhy rostlin a živočichů, ale i celá společenstva a vracet tak krajině ztracenou tvář. Myslím si totiž, že by žádný člověk neměl být lhostejný k prostředí, ve kterém žije a že by vše, co získal od předků, měl zase předat svým dětem.“

Marie Petru
Hana Poková

Vážení čtenáři!

V letošním roce slaví Chráněná krajinná oblast Bílé Karpaty 25. výročí od svého vyhlášení. Proto je toto číslo poněkud netradiční svým obsahem

i obalem. Na následujících stránkách shrnují pracovníci Správy CHKO to, co se za čtvrtstoletí změnilo a čeho bylo dosaženo. Kromě botaniky a zoologie se dozvíte o změnách v krajině, o vzniku a údržbě chráněných území, o vývoji zemědělství aj. Dočtete se o roli Správy CHKO i aktivitách nevládních organizací v regionu Bílých Karpat. Najdete zde také

informace o soustavě Natura 2000, která zahrnuje to, co je z přírody Bílých Karpat cenné v evropském měřítku.

Bonusem je barevná mapa „Zajímavosti Bílých Karpat“. Přibližuje mnoho pozoruhodných míst CHKO, která stojí za návštěvu, např. naučné stezky, rezervace, informační centra.

Redakce

CHKO Bílé Karpaty má již 25 let

Chráněná krajinná oblast na moravské straně Bílých Karpat byla zřízena 3. listopadu 1980 výnosem ministerstva kultury tehdejší České socialistické republiky. Toto velkoplošné zvláště chráněné území tedy existuje již čtvrt století. Letošní výročí je dobrou příležitostí nejen k ohlédnutí za dosaženými výsledky, ale i k připomenutí toho, jakými prostředky se stát, nyní již Česká republika, snaží krajinu i všechny její hodnoty ochránit a jak to může ovlivnit místní obyvatelé, či jak sami mohou přispět.

Základním nástrojem je zákon č. 114 z roku 1992 o ochraně přírody a krajiny, který byl v loňském roce novelizován pod číslem 460/2004. Na území CHKO je nejdůležitější institucí, která dbá na dodržování zákona a uplatňuje ho, Správa Chráněné krajinné oblasti.

Správa CHKO Bílé Karpaty má hlavní sídlo v Luhačovicích, detašovaná pracoviště jsou v Brumově a Veselí nad Moravou.

Nemalou část náplně práce zaměstnanců Správy tvoří účast na územním a hospodářském plánování, spolupráce při vědeckém výzkumu, sledování a vyhodnocování výsledků, zapojení se do přínosných projektů a jejich odborná podpora. Dále je to osvětová, výchovná a propagační činnost. Část těchto úkolů, např. vydávání časopisu, který právě

čtete, převzalo za Správu Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty ve Veselí nad Moravou.

Ale pro praktický život jednotlivce v CHKO jsou asi užitečnější informace o funkci Správy jako úřadu.

Poradenství

Dialog je na prvním místě. Zamýšlíte-li cokoli a nejste si jisti, zda váš záměr nebude mít negativní dopad na přírodu nebo krajinu, přijďte se poradit. Díky spolupráci lze najít jiné třeba i lepší řešení, někdy stačí změnit dobu provedení záměru, posunout místo o pár metrů nebo změnit druh vysazované dřeviny. Není cílem ochrany přírody zakazovat, ale najít vhodné řešení.

Včasnou konzultací je možno se vyhnout pozdějším případným problémům. Některá lidová moudra mají velmi širokou platnost, třeba líná huba - holé neštěstí.

Stavební činnost

Rozhodování o umístění a povo-

lení stavby spočívá i v CHKO na bedrech příslušného stavebního úřadu. Ovšem je k tomu nezbytný souhlas Správy. Tento souhlas je zákonem vyžadován také k dalším činnostem v krajině, například k nakládání s vodami, změně užívání stavby nebo ke všemu, co by mohlo změnit krajinný ráz.

V nejcennějších částech CHKO, tzv. I. zónách, je stavební činnost zakázána.

Turistika

V CHKO se nesmí vjíždět a setrávat motorovými vozidly (ani obytnými přívěsy) mimo silnice a místní komunikace a místa k tomu vyhrazená se souhlasem Správy. To platí rovněž o táboření. Vzhledem k tomu, že žádná veřejná tábořiště či podobná místa v krajině Bílých Karpat trvale vymezena nejsou, je nutno každé táboření či vjíždění předem projednat se Správou a zajistit si její souhlas.

Budova Správy CHKO v Luhačovicích

Sport

Je zakázáno v CHKO pořádat automobilové a motocyklové soutěže, jízdních kol se tento zákaz závodění týká jen v cennějších oblastech CHKO, konkrétně v I. a II. zónách. Jiná omezení sportovního využití nejsou výslovně stanovena, ale mohou ze zákona vyplývat. Např. zahrát si fotbal v přírodě není nic špatného, ale pokud si vyberete jako hřiště orchidejovou louku, můžete se dostat do rozporu se zákonem (poškození biotopu zvláště chráněného druhu).

Natura 2000

Jakýkoliv záměr na území CHKO, který by mohl mít významný vliv na ptáčích oblastí nebo evropsky významné lokality (= území navržená do soustavy Natura 2000), musí být napřed posouzen Správou. V těchto případech se tedy výše zmíněné doporučené poradenství stává povinností. Stanovisko o vlivu na Naturu 2000 je také povinnou přílohou žádosti o příspěvek z evropských fondů.

Zvláště chráněné druhy

V CHKO se častěji než jinde setkáme se zvláště chráněnými druhy rostlin a živočichů; jsou to

mimořádně vzácné a ohrožené druhy, konkrétně vyjmenované ve vyhlášce č. 395/1992 Sb. Je zakázáno tyto druhy ničit, sbírat, rušit je, či jinak jim škodit. Rovněž je zakázáno poškozovat jejich biotop - tedy místo, kde žijí.

Kácení dřevin

Nelesní dřevinná zeleň je důležitou součástí v každé krajině a v Bílých Karpatech má přímo mimořádný význam. Proto se o ni Správa hodně zajímá, snaží se usměrnit její samovolný vznik či výsadbu, vývoj, druhové složení i případnou likvidaci. Kácení dřevin povoluje ovšem příslušná obec. Toto povolení je nutné vždy, pokud plocha likvidovaných keřů přesahuje 40 m² nebo obvod kmene káceného stromu ve výši 130 cm nad zemí je větší než 80 cm. Ale pozor, právnická osoba musí žádat o povolení úplně vždycky, stejně tak i fyzická osoba, není-li vlastníkem dotčeného pozemku!

Péče o krajinu

Správa má také možnost aktivně přispět k péči o krajinu a její hodnoty, a to formou finančního příspěvku na šetrné obhospodařování - kosení cenných luk, řízenou pastvu, přirozenou obnovu lesa, likvidaci nežádoucího

náletu dřevin (např. geograficky nepůvodních nebo expanzivních) a podobně. Žádost může podat každý, vždy do května a na všech pracovištích Správy.

Zákazy a omezení stanovuje zákon pro uchování hodnot krajiny. Může se tedy dotknout zájmů občana, na druhou stranu mu však zajišťuje zdravější a klidnější životní podmínky. Ale připomeňme další rčení - výjimka potvrzuje pravidlo. V odůvodněných případech (např. převažuje-li jiný veřejný zájem nad zájmy ochrany krajiny) je možné ze zákazu udělit výjimku. Někdy je k tomu přímo kompetentní Správa (ochranné podmínky zvláště chráněných druhů), jindy ministerstvo životního prostředí, často až úřad vlády (motoristické soutěže, stavba v I. zóně, ...). Žádost je vždy možno podat na Správě.

Jiří Němec

Památné stromy (20)

Lípy u kapličky

Na západním okraji obce Strání stojí u kapličky dvě lípy mimořádné svým vzrůstem. Jednou je lípa srdčitá (*Tilia cordata*) a druhou je lípa velkolistá (*T. platyphyllos*).

Díky jejich parametrům (obvod 350 až 370 cm) a vysokému věku (asi 200 let) byly v roce 2004 vyhlášeny jako stromy památné. Dle dochovaných historických

údajů byla kaplička postavena v roce 1816. Dá se tedy předpokládat, že tou dobou byly vysazeny i obě lípy. Kaplička původně stála přímo u polní cesty. Dnes se však nachází uprostřed mezi záhumenkami.

Oba stromy jsou zdravé: kvetou, plodí a jejich semena jsou klíčivá. V roce 2004 bylo na obou stromech z finančních prostředků Programu péče o krajinu provedeno odlehčení koruny, zdra-

votní řez, nátěr řezných ran a na lípě velkolisté i statické zajištění koruny.

Bohumil Jagoš

Botanika

Při vyhlášení CHKO v roce 1980 existovaly o výskytu jednotlivých rostlinných druhů jen kusé informace. Mnohé historické lokality byly totiž zničeny intenzivním zemědělstvím 70. a 80. let minulého století, takže aktuální stav nebyl znám.

Prvním úkolem vznikající Správy CHKO proto bylo zjištění výskytu chráněných druhů a zajištění jejich ochrany. Následujícím krokem byla důkladná inventarizace vyhlášených maloplošných chráněných území a zabezpečení jejich údržby. Postupně se botanický průzkum rozšiřoval o další témata - pěstování ohrožených druhů rostlin, sledování vlivu pastvy a kosení na travní porosty, zatravnění polí regionální travino-bylinnou směsí, mapování biotopů v rámci soustavy Natura 2000.

Kosatec pestrý

Výskyt rostlin

Hlavním úkolem botaniky v chráněné krajinné oblasti je dokumentovat výskyt rostlin. Nejen jednotlivé rostliny, ale i jejich společenstva totiž dobře ukazují kvalitu prostředí a jeho případné změny. Známými indikátory jsou např. vstavačovité (orchideje).

Údaje o květeně Bílých Karpat jsou získávány již téměř 200 let. První zmínky pocházejí od A. Carla z roku 1820. K nejvýznamnějším botanikům patřil evangelický farář ze Zemianského Podhradí J. L. Holuby, který v druhé polovině 19. století zkoumal především Bošáckou dolinu a širší okolí Javoriny.

Monitoring v terénu

Velké zásluhy na průzkumu Bílých Karpat má profesor brněnské univerzity J. Podpěra, který se kromě vlastního průzkumu snažil o zapojení i dalších botaniků. Největším znalcem však byl učitel z Korytné S. Staněk, který již byl na stránkách tohoto časopisu představen v čísle 4/2003.

Mapování

Prvotním zájmem ochrany přírody jsou rezervace (maloplošná chráněná území). Proto byl koncem 80. let 20. století zahájen detailní průzkum vyšších rostlin v těchto územích. Začalo se v jižní části Bílých Karpat, kde se soustřeďují lokality národního významu; do roku 2000 se podařilo inventarizovat všechna vyhlášená území. V současnosti probíhá druhé kolo, při kterém jsou získané výsledky srovnávány s údaji z let devadesátých, případně i s daty staršími. Pozornost je nyní věnována i mech rostlům a houbám, prioritně opět rezervacím v kategorii národní.

Důležité je však také vědět, co roste na ostatním území. To byl důvod, proč se v roce 2003 zahájilo na moravské straně CHKO tzv. síťové mapování. Celé území bylo rozděleno na 127 obdélníků o velikosti 2,5 x 3 km, ve kterých je třikrát ročně zapisován výskyt všech druhů vyšších rostlin. Do tohoto projektu, financovaného Ministerstvem životního prostředí, je zapojeno přes 20 botaniků z celé republiky. Výsledky budou zpracovány v roce 2006 a sloužit k návrhu

nové zonace CHKO.

V posledních letech byla kromě jednotlivých rostlin zmapována i vegetace po celém území. Tento úkol vyplýval ze členství v Evropské unii, která vyžaduje ochranu evropsky cenných společenstev do soustavy Natura 2000.

Botanická sekce

Při botanickém průzkumu na moravské i slovenské straně CHKO spolupracují místní znalci i odborníci z různých univerzit a akademie věd. Tito botanici jsou sdruženi v Botanické sekci, která vznikla v roce 1986. Patří sem i řada studentů, kteří v Bílých Karpatech zpracovávají své diplomové práce.

Zatímco v roce založení měla sekce 7 účastníků, současný seznam obsahuje přes 50 jmen.

Prvním úkolem Botanické sekce bylo zpracování regionálního červeného seznamu, který byl publikován v roce 1992 v monografii Bílé / Biele Karpaty společně pro moravskou i slovenskou stranu. Obsahoval celkem 31 druhů vyhynulých, 58 neznámých a dalších 346 druhů v různém stupni ohrožení z hlediska Bílých Karpat. Za posledních 15 let se však podařilo ověřit výskyt 4 „vyhynulých“ druhů a 26 neznámých druhů - každým rokem se tedy nějaký „špek“ najde.

Monitorování

Od roku 1988 sledují botanici podrobně vegetaci na několika

trvalých plochách. Znamená to, že plochy každoročně navštěvují a zapisují každý druh a jeho pokryvnost. Tímto způsobem se zjišťuje, jak travní porost reaguje na určitý způsob údržby. Výsledky tohoto tzv. monitorování přinesly řadu cenných poznatků, které jsou využívány v praxi. Dva příklady: kosení 2x ročně pomáhá v boji s agresivní trávou třtinou křovištní, naopak nepokosením 2 roky za sebou se na několik roků snižuje

počet druhů.

Všechny údaje o výskytu rostlin jsou zadávány do počítačové databáze, jejímž základem se staly terénní zápisy S. Stařka z let 1922-1956. Ta je postupně doplňována o nové údaje nejen z probíhajících výzkumů a mapování, ale i z literatury a herbářů. Nyní obsahuje již tři sta tisíc údajů.

Ivana Jongepierová

Hořec brvity

Výzkum bělokarpatské fauny

Fauna Bílých Karpat je nesmírně bohatá a cenná, jak dokládají průzkumy prováděné zejména v posledních letech. Má to několik důvodů.

Především je to významná poloha Bílých Karpat, ležících na západním okraji Karpatského oblouku, v dosahu širokých dolin Moravy a Váhu, které představují migrační trasy pro organismy z jižní a východní Evropy. Bílé Karpaty jsou jakousi křižovatkou života, na níž se setkávají druhy eurosibijské, západoevropské, druhy jihoevropských stepí a druhy karpatských lesů.

Dalším důvodem je pestré zastoupení biotopů, od stepních lokalit mezi vinicemi na jihu pohoří, přes horské polohy ve střední části až po rozsáhlé karpatské bučiny v severní části pohoří. Pestrost biotopů podmiňuje širokou rozmanitost rostlinného krytu a ta je dalším předpokladem pro bohatství zdejší fauny.

Faunistický průzkum

Bílé Karpaty se již před více než stoletím proslavily bohatstvím své květeny a zejména květnaté louky se staly jakousi Mekkou botaniků střední Evropy. Faunistický průzkum Bílých Karpat byl od počátku daleko skromnější. Jeho základem byla aktivita regionálních ornitologů a lepidopte-

rologů. Proto právě ptáci a motýli patří k nejlépe probádaným skupinám živočichů této oblasti. Ostatní skupiny bělokarpatských živočichů, včetně jinak velmi populárních brouků, byly po dlouhá léta mimo hlavní zájem českých a moravských odborníků. Jedním z důvodů byla vzdálenost od univerzitních měst (Brno, Olomouc, Ostrava, Praha) a atraktivita jiných karpatských oblastí v časech společného Československa. Teprve od roku 1993, od rozdělení bývalého státu, atraktivita Bílých Karpat pro zoology výrazně vzrostla.

Dalším předpokladem vyššího zájmu o faunu Bílých Karpat se stalo založení Přírodovědného klubu v Uherském Hradišti, jehož hlavním posláním je přírodovědný průzkum jihovýchodní Moravy. Klub ve spolupráci se Správou CHKO Bílé Karpaty zorganizoval (mimo jiné) v letech 1995 až 2002 v Bílých Karpatech dvě mezinárodní vícedenní exkurze arachnologů, dvakrát Entomologické dny (vícedenní pracovní setkání entomologů z celé ČR), dále semináře dipterologické, odonatologické a další akce.

Zoolog

Významným předpokladem pro průzkum bělokarpatské fauny se stalo v roce 1997 vytvoření pracovního místa zoologa na

Správě CHKO. Toto místo bylo sice do roku 2002 spojeno s další funkcí a v letech 2002 až 2004 nebylo prakticky obsazeno, ale i tak byl vytvořen předpoklad širokého a dlouhodobého výzkumu. Od ledna 2005 je navíc k dispozici vynikající počítačová

Průzkum ryb na řece Vlčte

databáze (Janitor), do níž se postupně vkládají dosud nashromážděná faunistická data.

Těžištěm výzkumu bělokarpatské fauny je spolupráce s externími odborníky na bezobratlé živočichy z celé republiky. Významné prohloubení průzkumu se v posledních osmi letech dočkali výše vzpomenutí brouci, dále pavoukovci, měkkýši, stonožky, mnohonožky, suchozemští stejnonožci, křesí, ploštice, hmyz rovnokřídlý, sífokřídlý, dvoukřídlý a mravenci. Vůbec poprvé byly v Bílých Karpatech studovány například vážky, pisivky, jepice, včely, vosy, kutilky, zlatěnky, pilatky, chrostíci a další

Bráněnka

skupiny. Společným znakem těchto výzkumů je skutečnost, že odborníci objevují v sebraných materiálech z Bílých Karpat druhy nové pro území Moravy, často i České republiky, občas pro území střední Evropy a nechybí dokonce ani druhy nové pro vědu,

tedy druhy dosud zcela neznámé.

Obratlovci

Také ve výzkumu bělokarpatských obratlovců došlo k pozitivním změnám. Vedle již vzpomínaných ptáků postoupil vpřed zejména výzkum ryb, kdy v letech 1998 až 2004 byly zmapovány všechny významné bělokarpatské toky a jejich přítoky. Pravidelně jsou doplňovány poznatky o plazech a obojživelnících Bílých Karpat i o velkých šelmách. Výzkum drobných savců, tj. letounů, hmyzožravců a hloďavců, však ve srovnání s výzkumem ostatních obratlovců dosti pokulhává.

Faunistický výzkum kterékoli oblasti je práce zdlouhavá a prakticky nikdy nekončí. Zejména v chráněných územích je třeba výzkum v pravidelných etapách opakovat. Jedná se

o dlouhodobé sledování (monitoring), jehož posláním je zaznamenávat postupné druhové či početní změny ve skladbě fauny. Vyhodnocení těchto změn ukáže, zda se jedná o změny přirozené, odvislé například od současných či dlouhodobých klimatických změn, nebo zda se jedná o změny nepřirozené, zaviněné například nevhodným způsobem prováděné údržby území, negativními vlivy z okolí území (např. chemické ošetření sousedních pozemků) apod.

Celkově lze konstatovat, že po celých dvacet pět let existence CHKO se faunistický výzkum Bílých Karpat prohlubuje a zdokonaluje, a že zejména v posledních osmi letech byl vytvořen předpoklad k vysoké úrovni poznání bělokarpatské fauny.

Pavel Bezděčka

Ornitologie

Vymizelé, ojedinělé a nově hnízdící druhy ptáků CHKO Bílé Karpaty

Oblast Bílých Karpat přitahuje pozornost ornitologů již desítky let. Přesto, na rozdíl od mnoha jiných území, zde dosud nebyl uzavřen celkový ornitologicko-faunistický výzkum a avifauna Bílých Karpat zatím nebyla komplexně zpracována.

Výzkum

V květnu 1920 navštívil Bílé Karpaty, především oblast Lopeníku, Velké Javořiny a Velké nad Veličkou, jeden ze zakladatelů moderní české a moravské ornitologie, fidicí učitel z Oslavan Václav Čapek, jehož zpráva byla opublikována v odborném tisku. V období po druhé světové válce území často navštěvovali zejména dr. Zdeněk Kux z Moravského muzea v Brně a dr. Stanislav

Svoboda z Hodonína. Bohužel většina jejich zjištění zůstala dodnes pouze v jejich denících a publikovány byly jen ty nejzajímavější nálezy. Zhruba od 70. let začínají v Bílých Karpatech intenzivněji pracovat místní ornitologové. Cenné poznatky přinesly v posledních třech desetiletích celostátní mapovací akce jako mapování hnízdního rozšíření ptáků v Československu v letech 1973-1977, v České

Káně lesní

republice v letech 1985-1989 a mapování zimního rozšíření ptáků v Československu v letech 1982-1985, jakož i od r. 1991 dodnes pokračující Mapování hnízdního rozšíření vybraných druhů ptáků v Jihomoravském regionu. Řadu údajů má ve svém archivu i Správa CHKO Bílé Karpaty.

Vymizelé druhy

Z ptačích druhů, které v oblasti Bílých Karpat pravidelně hnízdily, lze jako vymizelé označit **mandelíka hajního** (*Coracias garrulus*), **kavku obecnou** (*Corvus monedula*), **fuhyčka menšího** (*Lanius minor*), **fuhyčka rudohlavého** (*Lanius senator*) a **strnada zahradního** (*Emberiza hortulana*). **Dudek chocholaty** (*Upupa epops*) zde v minulosti hnízdil pravidelně, nyní však po mnoho let chybí o hnízdění doklad a současné výskyty mají patrně pouze charakter výskytů mimo hnízdních. Jeho občasné zahnízdění přesto nelze vyloučit.

Hnízdění **orla křiklavého** (*Aquila pomarina*) bylo i v minulosti pouze předpokládané a rozhod-

ně ne pravidelně, v současné době se v Bílých Karpatech vyskytuje pouze na průtahu. Podobně i u **orla královského** (*Aquila heliaca*) se v současné době jedná pouze o průtah nebo výskyty nedospělých, nehnízdících jedinců či dvojic. Historické údaje existují i o zřejmě pravidelném výskytu **tetřívka obecného** (*Tetrao tetrix*) - do meziválečného období, a **tetřeva hlušce** (*Tetrao urogallus*) - zhruba do 40. let 20. století.

Skalník zpěvný (*Monticola saxatilis*) zahnízdil na české straně Bílých Karpat (resp. přímo na česko-slovenské hranici) jen jedenkrát, a to v roce 1951 na vrcholu Velké Javořiny. V bradlové oblasti na slovenské straně hnízdil ještě nejméně do konce 70. let minulého století.

Ojedinele hnízdící druhy

K druhům, u nichž existuje jen málo údajů o zahnízdění, případně jsou známa pouze pozorování v době hnízdění, patří **lelek lesní** (*Caprimulgus europaeus*), **ořešník kropenatý** (*Nucifraga caryocatactes*), **jeřábek lesní** (*Bonasa bonasia*), **linduška luční** (*Anthus pratensis*), **konipas luční** (*Motacilla flava*), **moudívláček luční** (*Remiz pendulinus*), **bělořit šedý** (*Oenanthe oenanthe*), **lejsek černohlavý** (*Ficedula hypoleuca*), **moták pochop** (*Circus aeruginosus*) a **moták luční** (*Circus pygargus*).

Hnízdění **sýce rousného** (*Aegolius funereus*) a **kuliška nejmenšího** (*Glaucidium passerinum*) nebylo dosud v oblasti prokázáno, i když existuje několik recentních údajů o jejich výskytu a vzhledem k velké rozloze potenciálních vhodných hnízdních biotopů není jejich hnízdění vyloučeno.

Nesporně mimořádný vzhledem k chybějícím rozsáhlým vodním plochám v oblasti byl vznik hnízdní kolonie **volavky popelavé** (*Ardea cinerea*) ve smrkovém lese u Starého Hrozenkova na konci 90. let minulého století.

K invazně se vyskytujícím druhům především v závislosti na semenných letech jehličnatých dřevin patří **křivka obecná** (*Loxia curvirostra*). U **raroha velkého** (*Falco cherrug*) bylo v 90. letech minulého století hnízdění předpokládáno, ale údaje o jeho výskytu z posledních let chybějí.

Nově hnízdící druhy

Nově hnízdící druhy můžeme rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří druhy, které se vyskytovaly jinde na území ČR a nově se rozšířily do Bílých Karpat. Do této skupiny patří např. **čáp černý** (*Ciconia nigra*), **drozd**

Nově hnízdící druhy

kvíčala (*Turdus pilaris*), **kos horský** (*Turdus torquatus*), **fuhyk šedý** (*Lanius excubitor*) a **krkavec velký** (*Corvus corax*).

Ke druhé skupině patří druhy, které se zhruba od poloviny minulého století staly novými členy avifauny celé České republiky a hnízdí i v Bílých Karpatech. Sem patří **strakapoud jižní** (*Dendrocopos syriacus*) a **hrdlíčka zahradní** (*Streptopelia turtur*).

Skutečnou ornitologickou senzací bylo úspěšné vyhnízdění **výrečka malého** (*Otus scops*) u Suchovských Mlýnů v roce 1998. Jednalo se o první doložené hnízdění tohoto druhu v České republice. I přes existující údaje o houkání samců v dalších letech nelze zatím tento druh považovat v oblasti za pravidelně hnízdící. V letech 2003 a 2004 však bylo prokázáno jeho hnízdění na slovenské straně Bílých Karpat.

Na území CHKO Bílé Karpaty a v jejím bezprostředním okolí byl dosud zjištěn výskyt 212 druhů ptáků, z toho 112 nepěvců a 100 pěvců. Celkem 110 z nich (38 nepěvců a 72 pěvců) považujeme za pravidelně hnízdící. Z pravidelně hnízdících druhů patří 36 mezi zvláště chráněné podle české legislativy, 16 druhů je chráněno přílohou I směrnice EU o ptácích.

Bohumil Jagoš
Lípov

David Horal
Brno

Mladá vlaštovka obecná

Chráněná území

Maloplošná zvláště chráněná území (MZCHÚ) slouží k zachování vzácných a ohrožených druhů rostlin a živočichů. V Bílých Karpatech jich najdeme přes padesát.

První návrhy na ochranu nejcennějších lokalit začal zpracovávat již během II. světové války učitel z Korytné a výborný znalec bělokarpatské flóry Stanislav Staněk. Z těch, které leží na území současné CHKO, se však v 50. letech minulého století podařilo vyhlásit pouze Státní přírodní rezervaci (SPR) Javořina a SPR Luh.

Staněk také zpracoval návrh na vyhlášení CHKO, který byl ovšem realizován až o 30 let později. Politické klima v 50. ani 70. letech ochrany přírody moc nepřálo, a tak legislativní ochrana nejcennějších území byla zahájena až po vyhlášení CHKO

Péče

Dříve převažoval názor, že stačí území označit cedulí se státním znakem a různými zákazy. K velkému údivu se později ukázalo, že po několika letech se z barevné louky plné orchidejí stala neprostupná džungle plná hlohů a šípků. Tento osud postihl několik chráněných území, např. SPR Luh u Horního Němčí a CHPV Maguše u Slavkova, jejichž ochrana tím přestala mít smysl.

V 80. letech se však začali objevovat nadšenci, kterým osud zdejších zarůstajících luk nebyl lhostejný a kteří byli ochotni vzít do ruky sekerky, pily, kosy a hrábě. Takto byl kosen sesuv na Porázkách, Javorůvky na Valašskokloboucku, začaly být obnovovány svahy Čertoryjí, Jazevčí. Nikdy se už nepodaří spočítat, kolik stovek mladých lidí tímto způsobem pomohlo udržet a obnovit zdejší přírodní bohatství. Snad je dobré připomenout, že to byli především studenti UP Olomouc, VUT Brno, ale i někteří členové ČSOP. Tradice ručního

to vidět hned po pár letech. Nutno však podotknout, že i z tohoto pravidla jsou občas výjimky, které můžeme najít jak na Horňácku, tak na Kopančicích.

Dobrá spolupráce je s některými obcemi a městy. Příkladem může být údržba jednoho z nejmenších území PP Žerotín, o které se již několik let stará vlastník pozemku, město Strážnice. Dříve nedbale kosené loučky v PP Horní louky byly díky péči vlastníka, obce Suchá Loz vyčištěny od náletů, jejich výměra se opět zvětšuje a travní porost se vrací do původního stavu, jak tomu bylo v minulosti. Obec Suchá Loz udržuje i přilehlé okolní loučky ve II. zóně, kde je výsledek také patrný. V letošním roce zde bylo po mnoha letech opět nalezeno několik orchidejí.

Měli bychom vzpomenout i vzornou spolupráci s obcí Březová, která se stará o PP Cestiska, dále město Brumov-Bylnice a obec Malá Vrbka, které udržují pozemky v I. zónách a další obce, které se zapojily do zlepšování degradovaných pozemků v „horších“ zónách nebo na orné půdě formou protierozních opatření, především výsadbou dřevin, např. Tvarožná Lhota, Bohuslavice nad Vláří, Hrubá Vrbka, Strání.

Program péče o krajinu

Každoročně vzrůstá zájem vlastníků o finanční podporu z Programu péče o krajinu (PPK). To svědčí o tom, že stále více vlastníků má zájem své pozemky udržovat či obnovovat. Toto úsilí z jejich strany Správa CHKO vítá a snaží se jej podporovat, i když je omezena množstvím přidělených finančních prostředků. Správa však dbá na to, aby finančně podporovaná akce byla smysluplná a vlastník zajistil údržbu pozemku i do budoucna.

Dnes je údržba drtivé většiny MZCHÚ zajištěna. Pokud snad někde vázne, pak to většinou vězí v neochotě vlastníků či neschopnosti uživatelů pozemků, kteří sice čerpají dotace z resortu zemědělství, ale díky velkým výměrám nemají prostředky a čas dostát všem svým závazkům.

Ivana Jongepierová
Šárka Němcová

NPR Čertoryje

v roce 1980. Ve spolupráci s regionálními botaniky a nadšenci bylo na okresech Uherské Hradiště a Gottwaldov tehdejší radou ONV vyhlášeno 44 chráněných přírodních výtvarů (CHPV). Důležitý byl i rok 1987, kdy byly luční komplexy v jižní části území vyhlášeny Ministerstvem kultury ČSR za státní přírodní rezervaci. Síť maloplošných chráněných území byla v roce 1995 ochuzena o 10 území, která ztratila původní důvod ochrany. Nyní do ní patří 53 území o celkové výměře 1310 ha (bez ochranných pásem).

brigádnického kosení se udržela jen na Valašskokloboucku, kde ZO ČSOP Kosenka každoročně organizuje kosení okolních rezervací, a v PR Hutě na Žitkové, které jsou léta koseny Brontosaury z Mařatic.

Vlastníci a uživatelé

Zkušenosti ukazují, že je dobré do údržby zapojit vlastníky, popřípadě uživatele pozemků, kteří mají k danému území většinou mnohem užší vztah. Pokud údržbu vezmou za své, je

Mapy včera a dnes

Chce-li se člověk pohybovat v krajině, musí bezpečně vědět, kde je. Orientační smysl a znalost terénu má buď od narození a skrze les třeba o půlnoci, nebo potřebuje orientační plánec či ještě lépe mapu. Zákresy do map patří k práci Správy CHKO stejně jako znalost rostlin či orientace v zákonech.

Před 25 lety mnoho map veřejnosti dostupných nebylo a i v těch několika málo mapách byly ze strategických důvodů provedeny faktické chyby. Obnovování státních map bylo příliš zdoluhavé, a tak se mnohdy stávalo, že v době vydání nové mapy byl již aktuální stav krajiny opět jiný.

Také možnost jejich reprodukce byla nevalná. Mapy se obkreslovaly na obyčejný papír za pomoci prosvětlovacího stolu, tím se čitelnost a přesnost výrazně degradovaly. Ale byla alespoň k dispozici kopie, se kterou se mohlo pracovat v terénu, i když se mohla poškodit, což znamenalo velmi citelnou ztrátu záznamů.

S postupem času se kvalita a dostupnost map zlepšila a poté, co se dostupnými staly i kopírovací stroje, výrazně se zpřesnila a zkvalitnila i kopie map. Významnější zákresy byly okopírovány a zničení jednoho listu znamenalo pouze ztrátu několika dat z posledních dnů.

Geografický informační systém

Neustále však přetrvával problém, jak bez ztráty informací sloučit záznamy více odborníků do jediné mapy, kam zaznamenat doplňující textové poznámky a hlavně jak rychle najít určitý záznam. Nepříjemný byl i fakt, že se různé údaje nacházely v různých mapách. Tento neduh se vyřešil až s nástupem počítačů do řady lidských odvětví, kdy kromě různých tabulkových procesorů, kreslicích programů a her se vyvinul geografický informační

systém (GIS). Jeho příchod do republiky v roce 1992 a posléze do oblasti ochrany přírody přinesl doslova revoluci v pohledu na mapy a práce s nimi.

Geografický informační systém je počítačová soustava, která zaznamenává údaje o objektech a jejich poloze (např. stará lípa a její souřadnice) a určuje vztah k některému místu na zemském povrchu (lípa stojí 100 m JV od autobusové točny).

GIS je téměř ideálním a velice mocným nástrojem pro práci s daty, která zachycují stav krajiny a činnost v ní. Pomocí GISu lze na obrazovku promítat všechny terénní údaje najednou; parcelní číslo, zónu odstupňované ochrany přírody, způsob využití pozemku, ... Tím lze jednoduše získávat odpovědi na různé otázky: kolik hektarů louky bylo skutečně pokoseno nebo třeba kde v terénu přechází první zóna v druhou.

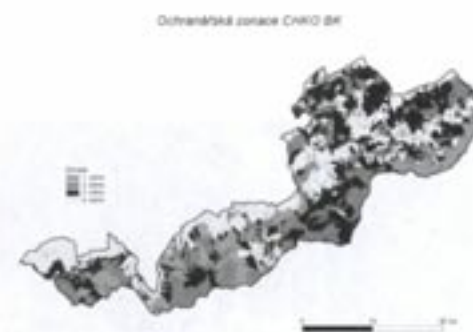
Podpora rozhodování

GIS jako jednu ze svých předností nabízí široké možnosti prostorových analýz. Pořízení první licence programu ArcView GIS na Správu CHKO se uskutečnilo v roce 1998 a od té doby je využíván nejen pro každodenní práci s mapami, ale i pro lokalizování (= nalezení a označení) míst možných střetů mezi uživateli/vlastníky pozemků a ochranou přírody i hledání optimálního řešení. A protože jsou GISy i v případě střetů zájmů schopny velmi rychle produkovat mapy s různými scénáři, poskytují účinnou podporu při rozhodování.

Kromě GISu se rozvíjely i další geoinformační technologie, které jej vhodně doplňují. Jedná se především o dálkový průzkum Země (DPZ), který mj. produkuje barevné letecké snímky, v našem případě s rozlišením 50 cm, a globální polohovací systém (GPS), sloužící k určení polohy, rychlosti a času na kterémkoliv místě na zemi. Přístroje GPS jsou na Správě CHKO využívány

posledních 5 let a výrazně usnadňují práci v terénu, když je zapotřebí lokalizovat určitý nález nebo objekt. Poloha nálezu venku zaměřená se pak snadno převede do počítače, kde se s ní v prostředí GIS dále pracuje.

K plné spokojenosti však stále chybí mnohé. Ne všechny stěžejní informace, které pracovníci Správy ke své práci potřebují, jsou plně převedeny do digitální podoby. Bezpochyby největší překážkou je stav katastrálních map. Přetrvávající nejasnosti v platnosti několika typů katastrálních map a jejich různá míra a kvalita digitalizace brání využití GISu v plné šíři. I přesto je díky GISu práce s katastrálními mapami jednodušší a rychlejší.

Z pohledu turistů - výletníků je jistě potěšitelný trend posledních měsíců, kdy se rozvíjejí nejrůznější bezplatné mapové služby na internetu. Již dnes si tak můžeme bez jakékoliv znalosti GISu nalézt nejkratší cestu na dovolenou či vytisknout aktuální letecký snímek svého bydliště. Mapy z oblasti CHKO vytvořené v prostředí GIS si lze prohlédnout na našich webových stránkách.

Vilém Pechanec

Celé pohoří Bílých Karpat jako harmonická krajina je již tradičně vysoce ceněno na evropské (až světové) úrovni. Dokladem toho je titul Biosférická rezervace UNESCO, nebo udělení Diplomu Rady Evropy. Ocenění čistě přírodních hodnot přináší soustava evropsky významných území Natura 2000.

Součástí soustavy Natura 2000 se stávají pečlivě vybrané části krajiny s významným výskytem evropsky ceněných živočichů, rostlin a biotopů. V CHKO Bílé Karpaty je navrženo 12 takovýchto lokalit. Třináctá lokalita, CZ0723421 Remízy u Bánova, leží většinou plochy

Střevíčník pantoflíček je naše největší orchidej.

mimo, ale do CHKO zasahuje. Jejich souhrnná výměra je 20.960 ha, což činí asi 29 % rozlohy CHKO. Krátké představení návrhů Evropsky významných lokalit bylo uveřejněno v čísle 3/2004 časopisu. Nyní přinášíme přehled konkrétních důvodů ochrany v těchto územích, neboli: co z přírody je na Bílých Karpatech evropsky zajímavého a proč?

Biotopy

Přírodní biotop je společenstvo rostlin a živočichů přirozeně vzniklé a nadále trvající v souladu a rovnováze s okolním prostředím. Díky složitým vazbám

a vztahům mezi jednotlivými složkami společenstva jsou biotopy v jistém smyslu ohroženější než samotné druhy. Pro ochranu všech níže uvedených biotopů jsou navrženy dvě největší Evropsky významné lokality v CHKO; jmenují se CZ0724090 Bílé Karpaty a CZ0624072 Čertoryje.

*Louky: evropsky významné jsou hlavně louky sušších stanovišť, tedy u nás docela běžné. Vlhké louky, které považujeme za vzácné, jsou zase časté v ostatní Evropě, a tak nejsou předmětem ochrany v lokalitách Natura 2000.

*Lesní společenstva: v podstatě všechny typy přirozených (= listnatých) lesů, které se v Bílých Karpatech vyskytují, jsou vzácné a cenné i z evropského hlediska, tedy chráněné soustavou Natura 2000. Mimořádný význam mají jednak údolní luhy kolem potůčků a pramenišť, dále světlé dubové a habrové háje v nižších částech pohoří a také suťové a roklínové lesy.

*Pěnovcová prameniště: vyskytují se jak v lesním tak i lučným prostředí a vyvíjí se na nich zcela specifická vegetace. Pěnovce je pórovitá hornina vznikající usazováním vápenných minerálů z vody na rostlinách v prameništi. V Bílých Karpatech se s tímto biotopem setkáme docela často, ale v rámci Evropy se jedná o velkou vzácnost.

*Vegetace parožnatek: jedná se o převážně malé tůňky s porosty vzácných velkých řas parožnatek.

Rostliny

Rostlinných druhů, které jsou celoevropsky vzácné, a jsou tedy chráněné v rámci soustavy Natura 2000, není mnoho. Ty z nich, které rostou v Bílých Karpatech, hodnotíme jako mimořádně ohrožené i z našeho regionálního pohledu.

*Hlízovec Loeselův: patří také mezi orchideje, ale je naopak velmi nenápadný barvou i vzrůstem. Jeho naleziště jsou sice roztroušeny po celé Evropě, ale je jich málo. CZ0724088 Břežová - Kalábová je jedinou moravskou lokalitou.

*Mečík bahenní: vzácnější ze dvou našich divokých mečků. Jsou si na první pohled dosti podobné, ale mečík bahenní roste v České republice jen na třech lokalitách, jednou z nich je CZ0624072 Čertoryje.

*Stařinec dlouholistý moravský: asi největší bělokarpatská vzácnost; roste pouze v severovýchodní části pohoří Bílých Karpat a v horách na západě Slovenska. Pro účel jeho evropské ochrany jsou do soustavy Natura 2000 navrženy lokality CZ0722205 Tratihuš, CZ0722198 Hodňovská dolina a CZ0722799 Hrušová dolina.

*Střevíčník pantoflíček: asi nejpůsobivější z našich orchidejí, s velkými květy. Evropsky je chráněn v lokalitách CZ0724090 Bílé Karpaty, CZ0624072 Čertoryje, i na mnoha dalších místech České republiky.

*Srpice karbincolistá: je druh spíše jihovýchodní Evropy, u nás je na hranici svého rozšíření. Roste na sušších loukách v lokalitách CZ0724090 Bílé Karpaty a CZ0624072 Čertoryje, a dále pak už jen na několika místech jižní Moravy.

Živočichové

Některé z evropsky významných druhů živočichů jsou u nás místy běžné. Např. v Bílých Karpatech se na všední procházce můžeme setkat s kuňkou žlutobíhou. Přesto není u nás tento druh předmětem evropské ochrany, protože jiné lokality v rámci ČR jsou ještě daleko vhodnější.

• **Bourovec trnkový:** motýl, jehož housenky žijí na keřích, především hlohu a trnky. Je hojný u nás a v jihovýchodní Evropě, ve zbytku České republiky a Evropy je však velmi vzácný. Je předmětem ochrany v lokalitách CZ0724090 Bílé Karpaty, CZ0624072 Čertoryje a CZ0723421 Remízy u Bánova.

• **Modrásek bahenní a modrásek očkovaný:** příbuzné druhy motýlů se složitým vývojovým cyklem. Jsou vázány na speciální živnou rostlinu (kravec toten) a také na konkrétní druhy hostitelských mravenců. Místy jsou hojní, ale z celoevropského pohledu zasluhují ochranu. Také proto je mezi evropsky významnými lokalitami CZ0724090 Bílé Karpaty.

• **Ohniváček černočárý:** tento motýl je ohrožen zejména v západní Evropě, v lokalitách CZ0724090 Bílé Karpaty a CZ0624072 Čertoryje se vyskytuje docela často, a to i poblíž lidských sídel.

• **Přástevník kostivalový:** vrámci ČR poměrně běžný motýl. Z důvodu možného ohrožení a kvůli evropské ochraně je navrženo přes 40 lokalit do soustavy Natura 2000. Mezi nimi CZ0723435 Vlára - polesí, CZ0724090 Bílé Karpaty a CZ0624072 Čertoryje.

• **Žluťásek barvoměnný:** naopak velmi vzácný motýl i z regionálního pohledu, v Čechách vyhynulý. Evropsky významné

populace žijí pouze v lokalitách CZ0724090 Bílé Karpaty a CZ0624072 Čertoryje.

• **Roháč obecný:** největší evropský brook. Je stále vzácnější ve všech oblastech svého výskytu a ohrožuje ho zejména intenzivní lesní hospodaření v doubravách. Je jedním z hlavních předmětů ochrany v lokalitě CZ0624072 Čertoryje.

• **Střevlík hrboletý:** středoevropský brook hor a předhůří. V řadě regionů Evropy je již velmi vzácný, v Čechách pravděpodobně vyhynul. Na Moravě se mu dosud docela daří; aby tomu tak bylo i nadále, navrhuje se přibližně desítkou lokalit do soustavy Natura 2000. Jsou mezi nimi CZ0724090 Bílé Karpaty a CZ0723435 Vlára - polesí.

• **Tesařík alpský:** krásný modrošedý brook rozšířený zejména v bukových lesích po celé Evropě. Všude je velmi vzácný, žije i na nečetných českých a moravských lokalitách, k nimž patří i CZ0723435 Vlára - polesí.

• **Tesařík obrovský:** všeobecně vzácný, mizející brook. Pro svůj vývoj potřebuje staré osluněné duby, takže evropsky významná lokalita CZ0624072 Čertoryje je jedním z posledních míst, kde je možné jej úspěšně chránit.

• **Vrkoč útlý:** drobnoučký měkkýš žijící ve vlhkém prostředí, je velmi citlivý na vodní režim a způsob obhospodařování. To

Hlízovec Loeslův

je patrně hlavním důvodem jeho dnešní vzácnosti v ČR; jinak je rozšířen po celé Evropě. V oblasti Bílých Karpat obývá hlavně prameniště a podobné mokřady. Je hlavním předmětem ochrany v lokalitách CZ0724090 Bílé Karpaty, CZ0723402 Březová - Studený vrch a CZ0724088 Březová - Kalábová.

• **Vrkoč bažinný:** blízce příbuzný předchozímu druhu, nejen pro něj jsou navrženy lokality CZ0724090 Bílé Karpaty a CZ0723402 Březová - Studený vrch.

• **Sekavčík horský:** drobná a vzácná ryбка mělkých kamenitých toků. Je rozšířen spíše ve východní části Evropy; u nás pouze v lokalitě CZ0723434 Vlára, kde je hlavním předmětem evropské ochrany.

• **Netopýr brvitý:** netopýři obývají dva typy prostředí - letní kolonie osidlují půdní prostory zámků, kostelů a větších budov, jejich zimoviště jsou pak jeskyně nebo staré důlní šachty. Obývají většinu Evropy, ale všude jsou ohroženi. Netopýr brvitý je dosti teplomilný druh. Jeho letní kolonie v lokalitě CZ0723757 Slavičín - zámek je navržena na evropskou ochranu.

• **Netopýr velký:** více rozšířený i hojnější než předešlý druh. Je předmětem ochrany v lokalitách CZ0723756 Slavičín - kostel a CZ0723751 Komňa - kostel.

Tesařík obrovský

Jiří Němec

Bez nevládek to nejde

Na ochranu zdejší přírody a krajiny sama Správa CHKO Bílé Karpaty nestačí, a proto zde již desítky let působí i řada skupin dobrovolných „ochranářů“, bez kterých by dnes Bílé Karpaty vypadaly úplně jinak.

Nejstaršími a dodnes nejvýznamnějšími jsou základní organizace Českého svazu ochránců přírody (ČSOP) Kosenka ve Valašských Kloboukách pod vedením Mirka Janíka a ZO

Lesní tábor Karpatáčků na výletě

ČSOP Bílé Karpaty ve Veselí nad Moravou. Obě se v 80. letech minulého století začaly starat o údržbu luk ve okolí svého působení. Práci vykonávali nejen členové těchto organizací, ale i dobrovolníci, kteří byli ochotni se pouze za stravu a ubytování pustit do kosení luk a hrabání sena. Kosenka takové tábory organizuje dodnes, ale obě organizace postupem času svůj obzor rozšířily.

Veselí

ZO ČSOP Bílé Karpaty se stala začátkem 90. let průkopníkem v záchraně starých a

místních ovocných odrůd. Rozvíjela unikátní dlouhodobý projekt na obnovu luk místním osivem, do kterého zapojila i Akademii věd ČR a několik vysokých škol. Podobně se dodnes zabývá vlivem pastvy na travní porosty, na starosti má i projekt na inventarizaci ptáků, motýlů, střeplíků, ryb a vyšších rostlin po celé CHKO. Kromě toho zajišťuje údržbu NPR Čertoryje.

Veselská organizace se také podílí na ekologické výchově mládeže a dětí i celkové osvětě obyvatelstva. K tomu založila (spolu se Správou CHKO Bílé Karpaty a Městem Veselí nad Moravou) v roce 1997 Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty, o.p.s. Středisko provádí výukové programy pro školy, pořádá terénní exkurze, vydává letáčky a brožurky, navrhuje naučné stezky atd.

Jarmek

Valašskokloboucká Kosenka se vydala poněkud odlišnou cestou. Již 25 let poskytuje servis v péči o chráněná území. Přes deset let se také věnuje školním dětem i vysokoškolákům. Dnes se snaží nejen chránit přírodu, ale zaměřuje se na udržitelný rozvoj, tedy i na sociálně-ekonomické aspekty života, a to ve spolupráci s různými partnery, jako jsou obce a krajský úřad, místní podnikatelé, univerzity. Tak lze snadno pochopit, proč už řadu let každoročně organizuje Valašský mikulášský jarmek nebo se snaží obnovit staré rukodělné technologie. Prvenství mají ve zřízení soukromé lesní rezervace Ščurnica.

Akce Žába

Kromě těchto dvou existuje v CHKO ještě řada dalších zá-

kladních organizací ČSOP, které se podílejí především na praktické ochraně přírody. Jedná se o Jalovec (Horní Němčí), Radějov, Suchov a Zálesí (Slavičín).

Nejstarší z nich je ZO ČSOP Zálesí, která vznikla odštěpením od ZO ČSOP Slavičín v roce 1991. Tato skupina pod vedením Radka Studénky organizuje každoročně akci Žába - přenos obojživelníků při jarní migraci do Luhačovické přehrady. Ale dělá i více. Za dobu působení vykonala několik aktivit, od rekultivace bývalé cihelny přes obnovu Pivečkova lesoparku (Slavičín) a ovocných sadů v Rudimově až po realizaci naučné stezky kolem rybníka ve Slavičíně. Několik let se také starala o orchidejovou louku v Petrůvce a vymyslela také přednáškový cyklus o Bílých Karpatech pro základní školy.

V současné době se z důvodu nízkého počtu členů a nedostatku volného času věnuje přednostně akci Žába a Dětskému vánočnímu jarmarku.

Drahy

Oproti tomu zůstává ZO ČSOP Jalovec v Horním Němčí (založena v r. 1998) při svém původním, užším poslání - údržba přírodní rezervace Drahy. Tento záměr vycházel z nespokojenosti bývalých členů SVAZARMU s úrovní údržby okolních rezervací. Proto se Stanislav Bobčík a Pavel Garaj rozhodli vzít do svých rukou alespoň osud Drahy. Založení nevládní organizace jim umožnilo především dostávat dotace a finance za prováděné práce investovat do mechanizace. Hlavní však je, že PR Drahy dnes vypadá pěkně a vložená práce je uznávána i mezi místními obyvateli.

Ekojarmek ve Veselí nad Moravou

Také v případě PR Hutě u Žitkové je péče dlouhodobě v rukou jedné organizace, kterou je Základní článek Hnutí Brontosaurus Mařatice. Každoročně na Hutích pořádá letní tábor s pestrým programem i víkendové brigády. V roce 1990 byly ošetřeny asi 2 ha, postupně se rozloha rozrostla až na letošních 10 ha. Lásky k Hutím za ty roky však neoslábla. Na podzim plánují brontosauři obnovení zdejších sadů výsadbou pěti desítek ovocných stromů.

Práce probíhá ve spolupráci s místními zemědělci a je většinou financována z různých dotací. Za zmínku však stojí každoroční sponzorský dar od paní E. Mallyové z Prahy, která před několika lety rezervaci objevila cestou po naučné stezce. Hutě se jí tak zalíbily, že sponzoruje údržbu rezervace.

Nejmladší i nejmenší pobočka ČSOP se nachází v Suchově a k jejímu založení vedly podobné důvody. Stará se o údržbu několika lokalit ve svém okolí.

Oskerušě

ZO ČSOP Radějov, založena koncem 90. let, se kromě kosení zanedbaných luk v okolí Radějova věnovala i přenosu žab na Lučině. Nyní se zaměřuje na pěstování a výsadbu původních a ohrožených druhů dřevin, aby se z přírody neztratily. Tvůrčí duší organizace je především rodina Dubravcova, která již v roce 1993 začala množit jeřáb oskeruší. Stromky původem z Bílých Karpat tak dnes rostou i na Šumavě, v Krušných horách, nebo u Košic na Slovensku.

Ve vedlejší obci Tvarožná Lhota se od r. 2001 zabývá oskeruší a výsadbou stromů ještě další organizace, INEX - Sdružení dobrovolných aktivit Bílé Karpaty. Toto sdružení se zaměřuje obecně na obnovu venkova a krajiny, za pomoci dobrovolníků, hlavně zahraničních. K jeho dalším aktivitám patří také organizování Svátku oskeruší ve Strážnici. Sdružení vybuďovalo i muzeum a stezku oskeruší.

Veronica

Brněnská ZO ČSOP Veronica má vřelý vztah k Bílým

Karpatům, za který mimo jiné vděčí svému předsedovi Mirku Kundratovi a Radimu Machů, oběma rodákům z obce Hostětín. A právě v této malé obci má Veronica na kontě řadu ekologických aktivit. Snaží se zde šetrným způsobem využívat místní zdroje (dřevo, sluneční energie, ovoce) a tím podporovat místní ekonomiku. Takto chce naplňovat koncept trvale udržitelného regionálního rozvoje.

V posledním desetiletí Veronica pomáhala v Hostětíně vybudovat kořenovou čistírnu, centrální výtopnu na odpadové dřevo, síť solárních panelů a moštárnu. Tato zařízení využívá také pro osvětu veřejnosti, a tak sem jezdí každoročně stovky lidí, aby se seznámili, jak lze některé problémy řešit způsobem šetrným k životnímu prostředí. V současné době Veronica připravuje stavbu seminární budovy pro pořádání vzdělávacích kurzů. Má sloužit především veřejnosti, žákům a studentům, ale i veřejné správě a podnikatelům.

A jak se to všechno financuje? V tom se Veronica liší od většiny ostatních nevládek v regionu. Nečerpá totiž pouze z obvyklých zdrojů, jako jsou ministerstvo životního prostředí, kraje, celostátní nadace (např. NROS, Nadace Partnerství). Naopak dokáže zainterovat i zahraniční dárce, např. z Lucemburska či Rakouska, uchází se také o finanční prostředky z evropských fondů.

Zemědělství

Kromě základních organizací ČSOP působí v Bílých Karpatech i několik dalších organizací, které přírodě a krajině pomáhají. Informační středisko pro rozvoj Moravských Kopanic, o.p.s. (založena jako nadace v r. 1995) pomáhá i přímo lidem žijícím v oblasti kolem Starého Hrozenkova. Zajišťuje vzdělávání a osvětu rolníků v ekologickém zemědělství i ochraně krajiny, ale pořádá i přednášky, semináře, exkurze na ekofarmy, biojarmarky, biodožinky nebo ochut-

Kosení PR Hutě

návky biopotravin pro širokou veřejnost. Hlavním úkolem i úspěchem IS Kopanice je však podíl na rozšíření ekologického zemědělství po Bílých Karpatech. Dnes se pracuje podle principů ekologického zemědělství přibližně na výměře 15.000 ha, což je více než třetina zemědělské půdy v CHKO Bílé Karpaty.

Avšak IS Kopanice pomáhá i „normálně“ hospodařícím rolníkům, např. při podávání žádosti o podporu z Programu péče o krajinu MŽP.

Také Tradice Bílých Karpat se sídlem v Hostětíně je organizace operující v oblasti zemědělství, zejména ovocnářství. Členem tohoto sdružení je i několik zde uvedených ochranných organizací. Inspirací pro jeho založení v r. 1998 byly pokroky se záchranou ovocných odrůd v jižní části Bílých Karpat. Hlavním produktem, na kterém se značka Tradice BK nyní objevuje, jsou mošty z Hostětína. Poslání Tradice BK je však širší než pouze ovocnářství; chce obecně zachovat kulturní a přírodní dědictví Bílých Karpat, kam by mohly patřit např. i řemesla.

Souhrnně lze říci, že se široké škále nevládních organizací v Bílých Karpatech daří. Ve skutečnosti však každoročně bojují o existenci, protože jim chybí finance i lidé zapálení pro věc a ochotní převzít zodpovědnost. Ekologické nevládní organizace jsou tak pořád v rukou malé skupiny nadšenců a nezbyvá než doufat, že se najde nová generace, která bude ochotna v jejich záslužné činnosti pokračovat.

Jan W. Jongepier

Nelehké začátky Správy CHKO

Na začátku tohoto roku jsme požádali všechny bývalé vedoucí Správy CHKO Bílé Karpaty o jejich názor na její minulou a současnou práci. Odpověděl pouze jeden z nich, Doc. Ing. Milan Králíček, CSc. Tady je jeho pohled.

1. září 1977 jsem nastoupil profesionálně na Správu tehdy ještě nevyhlášené chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty, i když podklady pro její vyhlášení jsme shromažďovali již řadu let před tímto datem, kdy jsem zastával funkci okresního konzervátora ochrany přírody. Kromě mne na Správě zpočátku postupně pracovali dva důchodci jako brigádníci, později další dva pracovníci - strážci a jeden botanik, absolvent přírodovědecké fakul-

Vybavení, kompetence

Správa CHKO sídlila tehdy v Pozlovicích v nové budově MNV, kde měla dvě nevelké místnosti a později jsme se přestěhovali přímo do Luhačovic. Kromě toho se podařilo vybudovat další pracoviště pro jižní část CHKO ve Veselí nad Moravou. Motorová vozidla jsme měli až po delší době, a to dva motocykly ČZ 250, počítač pochopitelně tehdy žádný. Rozpočet Správy, pokud si pamatuji, byl v prvním roce cca 20.000 Kčs, postupně se zvyšoval ke 100.000 Kčs a ještě více po vyhlášení CHKO.

Správa CHKO byla tehdy odborná a poradenská instituce

pro orgány státní moci - sama o ničem nerozhodovala, pouze podávala vyjádření a stanoviska. Pokud nedošlo ke střetu zájmů, byla tato stanoviska respektována, pokud ke střetu zájmů došlo, dotčená strana po linii oficiální hierarchie i jinými kontakty a cestami (přes ONV, OZS, OVKSČ, KNV a KVKSČ) prosadila své zájmy. Konečným výsledkem bylo, že jsem dostal příkaz své stanovisko změnit, nebo bylo změněno přímo v rámci Odboru ochrany přírody Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody (OOPKSSPPOP) v Brně.

Problémy, úspěchy

Zásadním problémem další existence CHKO bylo vyřešit otázku zemědělské výroby a „sladit ji“ se zájmy ochrany přírody. Problematika to byla obsáhlá, nelehká a kontroverzní už proto, že nejcennější biotopy Bílých Karpat se nacházejí vlastně na zemědělském půdním fondu. Největším úspěchem byla legalizace CHKO vůbec. Zcela zásadní otázkou bylo vyhlášení prvních rezervací, ležících na zemědělské půdě. K tomu bylo potřeba souhlasu majitele, uživatele, MNV, ONV, OZS a řady dalších institucí. V této souvislosti považuji za svůj největší úspěch, že se mně podařilo tato jednání úspěšně absolvovat. Měl jsem pro to předpoklady, s většinou kompetentních činitelů jsem se osobně znal z dob své předchozí mnohaleté činnosti v oblasti související se zemědělskou výrobou. Vzhledem k intenzifikaci a státnímu plánu to byl úkol nelehký, který přinášel mj. i řadu osobních rizik.

Ještě před vyhlášením CHKO a jednotlivých státních přírodních rezervací (SPR - dnes NPR) jsme do terénu rozmístili tabule CHKO a SPR, což způsobilo, že si pracovníci zemědělské výroby přece jen začali uvědomovat, že produkce organické hmoty není

jediným hlediskem, které je možno v terénu aplikovat. Byl jsem tehdy upozorněn, že instalace tabulí před vyhlášením zvláště chráněných částí přírody a bez konzultace s dalšími kompetentními činiteli je vlastně protizákonná a pokud vzniknou problémy, ponesu si za ně v plném rozsahu osobní odpovědnost.

Doba, o které zde píšeme, byla obdobím, kdy byla tendence chránit v podstatě cokoli a pokud možno tak, aby se do přírodních poměrů rezervací vůbec nezasahovalo. Byl to důsledek často jen mlhavých představ o tom, co se vlastně chrání a jak by se to mělo chránit. Od začátku své činnosti na úseku ochrany přírody jsem se snažil o diferencovaný přístup k ochraně jednotlivých stanovišť. Protože jsem profesí entomolog, bylo mně jasné, že k udržení současného stavu jsou mj. třeba zásahy do krajiny. Vždyť luční stanoviště Bílých Karpat jsou výsledkem tradiční lidské činnosti. Prosazoval jsem zásadu, že k záchraně rostlin a bezobratlých živočichů je vhodný takový management jejich stanovišť, který vyplývá ze znalosti jejich druhového spektra a biologie. Tedy nikoli pouze individuální ochrana jednotlivých druhů. A přináší mně uspokojení, že v tomto duchu se činnost Správy CHKO odvíjí doposud.

Oblíbené místo

Jižní část CHKO Bílé Karpaty znám od konce první poloviny minulého století. Tehdy obce Tvarožnou Lhotu a Radějov spo-

jovala jen nepatrně frekventovaná silnice. Nebyl vybudován areál Lučiny a Letky, nebyly zde podnikové ani soukromé rekreační objekty, tzv. Čertův mlýn byla opuštěná zřícenina a nebyly zde ani vodní nádrže. Kromě období senoseče to byla liduprázdná krajina. Jediným obydleným objektem byla hájovna Jilíkovec, kde bydlela stará paní, vdova po

hajném.

Dnešní areál Čertoryjí, Kůtků, Žerotína, Machové a dalších tak znám více než 50 let a pamatují si všechny jejich proměny, k nimž zde došlo. Strávil jsem zde nezanedbatelnou část života a přes hrozivé devastace některých částí se sem dodnes rád vracím.

M. Králíček
Kyjov

Změny v krajině

Všechno má svůj vývoj. I krajina se mění - promítají se do ní změny v hospodaření (ekonomické), obyvatelstvu (sociální), politice i jiné. Především to lze zaznamenat v kulturní krajině, jako je ta naše. A co se změnilo ve tváři Bílých Karpat během posledních 25 let?

Do té doby poměrně intenzivně využívaná krajina se po roce 1989 postupně vrací do rukou soukromých vlastníků, nadprodukce potravin před-revolučních let se postupně snižuje a přechází se k ekologičtějšímu hospodaření. Znamená to, že se některá pole zalučňují a mnohem více luk slouží jako pastviny. Zvyšuje se postupně také zájem o zalesňování. Pokud se však zemědělská půda dostává do rukou majitele bez vztahu k hospodaření, vede to často ke špatné nebo žádné údržbě a zarůstání poliček i luk náletem dřevin.

Celkem můžeme konstatovat, že Bílé Karpaty jsou nyní mnohem zelenější než před čtvrtstoletím.

Stavby

Změny se týkají také pohledu na bydlení a rekreaci. Obyvatelé panelových sídlišť touží po rodinných domech někde v přírodě, a tak vzniká velký tlak na zastavování volné krajiny. Oproti městské šedi, strohosti a pravo-

uhlým kostkám mají lidé touhu stavět bezbřehou přehlídku tvarů, barev a kudrlinek z nejrůznějších koutů světa. Není snadné vysvětlit stavebníkům jedinečnost jejich „bělokarpatského domova“ a ubránit zdejší krajinu plnou tradičních staveb před invazí změní nepatřičných domů.

Bílé Karpaty jsou jedinečné stavbami, které jinde nenajdete. Avšak charakter staveb se po jednotlivých etnografických oblastech mění, proto je někdy složité vysvětlit laickému nadšenci pro lidovou architekturu, že není možné postavit na Slovácku typickou valašskou nebo krkonošskou dřevěnkou.

Možnost většího cestování částečně snížila tlak na výstavbu chat pro soukromou rekreaci, někde však přesto musela být vyhlášena stavební uzávěra.

Velkou změnu v regulaci stavění na území CHKO znamenal nový zákon č. 114, podle něhož lze od roku 1992 ovlivňovat také tvář staveb v krajině. Díky němu mají např. domky pro rekreaci vystavěné v posledních letech mnohem jednodušší charakter oproti nejroztodivnějším chatkám z minulosti. A blýská se na lepší časy, populace se nám umoudřila a nejnovější stavby už mnohem více čerpají z místních tradic.

Stožáry

Rozvoj nových technologií

Stožáry na Mikulčině vrchu

znamená v posledních letech pro krajinu především invazi stožárů mobilních operátorů. V Bílých Karpatech se podařilo jejich počet snížit na co nejmenší míru díky účinné koncepci, která

jednotlivé zájmy o pokrytí území sdružuje. Požadavky na pokrytí se v nejlepším případě spojily s výhledy do krajiny a na takovém místě vznikly rozhledny, např. na Travičné u Tvarožné Lhoty.

Uchování malebnosti bělokarpatské krajiny závisí především na jejich obyvatelích. Jen spolupráce, důvěra a úcta k místním hodnotám může i nadále uchovat krásy Bílých Karpat.

Olga Hamšíková

Zemědělství dříve a dnes

Převážná část Bílých Karpat byla až do období valašské kolonizace, která probíhala v 16. a 17. století, pokryta lesy. Osídlováním začala být krajina zemědělsky využívána a to jí pozvolna změnilo. Pěstovaly se především okopaniny a obilniny, na menších výměrách proso, len, konopí a pohanka. Na nezalesněných vrších a úbočích byly louky a pastviny. Obyvatelé pásli dobytek a ovce. Na mnoha místech se zde až do začátku 20. století udržel trojpolní systém hospodaření.

Nástup socialistického zemědělství v 60. a 70. letech minulého století přinesl zásadní změny v hospodaření. Rozorávání mezi a travních porostů, likvidace ovocných stromů a zeleně ve volné krajině a nadměrné hnojení a používání pesticidů způsobily krajině na mnoha místech nevratná poškození.

Ohledně vyhlášení CHKO Bílé Karpaty proto začala jednání s JZD a státními statky o zamezení hnojení na původních travních porostech. Později byla také na několika lokalitách snížena eroze pomocí zatravnění svažitých pozemků nebo alespoň vyloučením jízdy pluhů po svahu či pěstováním kukuřice.

Koncem 80. let pak přišla Správa CHKO s myšlenkou zřídit na Horňácku či Kopanicích ekostatek. I když v té době tato myšlenka působila jako sci-fi, proběhla řada jednání a místní zemědělci se začali dozvídat, že lze hospodařit s větším ohledem na přírodu i samotného člověka.

Díky dotační politice od poloviny 90. let se tyto představy ujaly a první ekologicky hospodařící subjekty vznikly na Ko-

panicích i na Horňácku. Nyní jich po celé chráněné oblasti najdeme přes stovku, od soukromých zemědělců až po zemědělské společnosti typu s.r.o. či akciových společnostech.

Transformace

Devadesátá léta přinesla i další změnu. Po sametové revoluci se začala rozpadat velká družstva a postupně se vrátila alespoň část výměr půdy do údržby vlastníkům. I když se na řadě míst přestalo hospodařit úplně a opuštěné pozemky zůstaly zaplevelené a začaly zarůstat náletem hlohu a dalších keřů, většinou to byl stav dočasný.

Celkově však tyto změny krajině většinou prospěly: výměry honů se zmenšily, část omé půdy byla spontánně (ponecháním ladem) či cíleně zatravněna, snížily se stavy dobytka na pastvinách a k pastvě začaly být využívány do té doby ladem ležící svažité pozemky. Travní porosty se přestaly hnojit úplně, omezilo se také používání dalších chemických prostředků, na které stejně nebyly peníze.

Dotace

Zemědělství bylo za socialismu silně dotováno a neobešlo se bez dotací i v 90. letech. Ty měly různé podoby a podmínky, a tak hospodáři nevěděli, co přinese další rok. Rok 2001 přinesl větší jistotu, když zemědělci mohli na údržbu krajiny čerpat finanční prostředky z ministerstva zemědělství v rámci nařízení vlády ČR č. 505/2000 Sb. na podporu mimoproduk-

čních funkcí zemědělství. Toto nařízení zahrnovalo programy na kosení luk či extenzivní pastvu a na podporu hospodaření v horských a podhorských oblastech.

Vstupem do EU došlo k zásadním změnám v systému, jak ve způsobu čerpání dotací, tak ve evidenci zemědělské půdy. Vítnou změnou ze strany ochrany přírody byl vznik nových agro-environmentálních programů s množstvím dotačních titulů na podporu ekologické stability krajiny, snížení eroze půdy a zvýšení přírodní rozmanitosti v zemědělsky využívané krajině. AE programy však stále mají nějaké háčky. Příkladem je snížení dotací v prvních zónách CHKO. Právě tam je údržba nejlépe žádoucí a navíc se nacházejí často v hůře dostupných lokalitách s terénními nerovnostmi, takže jejich obhospodařování je fyzicky i finančně náročné. Rovněž vyplácení dotací z resortu ministerstva zemědělství s několika měsíčními zpožděními není pro zemědělce příliš motivující.

Údržba travních porostů je závislá na správné zemědělské činnosti. V CHKO, kde je ochrana přírody předním zájmem, je žádoucí pravidelné každoroční kosení luk a extenzivní pastva. Naplochách hůře dostupných pro mechanizaci Správa CHKO podporuje rozšiřování pastevních areálů a rozvoj chovu dobytka, zejména ovcí. A bude se nadále podílet na modelování AE programů tak, aby byly optimální jak pro zemědělské subjekty, tak pro přírodu.

Sárka Němcová
Ivana Jongepierová

Naučné stezky

NS Šumárnická

Charakteristika: Stezka vás provede částí Dolňácka a Horňácka, regiony s bohatou přírodou i kulturou. Začíná u vlakového nádraží ve Strážnici a končí ve Velké nad Veličkou. Na panelech najdete informace o životě a hospodaření ve zdejší krajině a vysvětlení jejich historických a přírodovědných souvislostí. Je vhodná pro pěší i cyklisty.

Délka: 18 km.

Dostupnost: vlakem nebo linkovým autobusem do Strážnice.

NS Javořinská

Charakteristika: Stezka vede Hornáckem, regionem s narušenou přírodou i bohatou kulturou. Začíná ve Velké nad Veličkou a končí strmým stoupáním na nejvyšší vrchol Bílých Karpat Velkou Javořinu (970 m n. m.). Ceněna je zde příroda, zejména NPR Javořina se zachovalým bukovým „pralesem“.

Trasa pouze pro pěší.

Délka: 23 km.

Dostupnost: nejlépe vlakem do Velké nad Veličkou.

NS Květná

Charakteristika: Trasu tvoří malý okruh, který prochází kolem obce Strání-Květná. Z kultury stojí za zmínku sklárna Květná s ruční výrobou skla (možno navštívit), z přírodních zajímavostí upoutá okolí Svinárského potoka nebo

Strážnanské kotliny.

Stezka je vhodná pro pěší i cyklisty všech věkových kategorií.

Délka: 7 km.

Dostupnost: linkovým autobusem do Strání.

NS Lopeník

Charakteristika: Stezka vede pod druhým nejvyšším vrcholem Bílých Karpat - Velkým Lopeníkem. Tabule charakterizují krajinu Moravských Kopaníc z přírodního a kulturního hlediska.

Stezka je vhodná pro pěší i cyklisty všech věkových kategorií.

Délka: 7,3 km.

Dostupnost: linkovým autobusem do Lopeníku.

NS Moravské Kopanice

Charakteristika: Stezka prochází pestrou krajinou v okolí Starého Hrozenkova a Žitkové. Seznámí návštěvníky s přírodou, historií a kulturou svérázného kopaničářského kraje.

Stezka je vhodná pro pěší turisty, ale je možno ji absolvovat i na horských kolech.

Délka: 23 km nebo 16 km.

Dostupnost: linkovým autobusem do Starého Hrozenkova.

NS Bojkovická

Charakteristika: Stezku tvoří okruh, který vede z Bojkovic přes Pitín, Hostětín a Šanov na hlavní hřebeni a zpět, nebo zkrácená verze údolím říčky Olšavy. Na vrchu Ochoz navazuje na NS Moravské Kopanice.

Trasa je vhodná pro pěší i cyklisty.

Délka: 24 km.

Dostupnost: vlakem nebo linkovým autobusem do Bojkovic.

NS Okolo Hrozenka

Charakteristika: Stezku tvoří okruh, který vede ze Starého Hrozenkova k Žitkové na státní hranici se Slovenskem, odtud do Vyškovce, Vápenic a po silnici se navrácí do Starého Hrozenkova.

Stezka nabízí k vidění nejkrásnější panoramata Moravských Kopaníc. Panely se věnují nejen přírodě, ale také historii a tradicím Kopaníc.

Na Bedovém navazuje na naučnou stezku Moravské Kopanice, na Vyškovci se trasa téměř dotýká Lopenické naučné stezky.

Trasa je vhodná pro pěší i cyklisty a je možné ji rozdělit na severní a jižní okruh.

Délka: 18 km.

Dostupnost: linkovým autobusem do Starého Hrozenkova.

Mapka NS Květná

Chodníky

Kromě naučných stezek s informačními panely můžete v severní části Bílých Karpat projít pět tzv. chodníků. Trasy navrhly ZO ČSOP Kosenka a ZO ČSOP Slavičín a jsou popsány v letáčcích, které dostanete v informačních centrech. Na Valašsko-kloboucku najdete trasy Okolo Závří, Najděte Andělíčka, Srdcem jižního Valašska a Za zdravotou ke kapli na Délanovec, na Slavičínsku zase stezku Údolím Lipovského potoka.

Angličané chválí náš kraj

Obdivovat přírodu Bílých Karpat jezdí každý rok také mnoho cizinců. Letos 28. května zavítala mimo jiné i skupina studentů Open University z Velké Británie, instituce pro další vzdělávání. Vedoucí studijní cesty po východní Evropě byli návštěvou velmi nadšeni.

„Děkuji moc za nádherný den v Bílých Karpatech. My všichni máme tak úžasné vzpomínky a krásné fotky všech těch planých druhů rostlin a krajiny. Tolik různých rostlin, v mé duši jsou nyní Bílé Karpaty synonymem biologické rozmanitosti! Samozřejmě, bylo to mnohem více než krásné louky. Na vlastní oči jsme viděli, čeho lze dosáhnout důkladnou a koordinovanou péčí o životní prostředí. Viděli jsme význam spolupráce s místními lidmi, vlastníky pozemků a obcemi.

Měl jsem jedinečnou možnost vidět oblast jak na podzim, tak i v raném létě. Pravděpodobně to nyní po kosení vypadá zase jinak? Manželka mi velmi závidí (poté, co viděla moje fotografie) a ptá se, kdy ji vezmu na vaše krásné louky a do přírodních rezervací!“

Eric Needs

„Připadá mi to dávno, dávno od onoho slunečného, horkého dne na konci května v Bílých Karpatech, kdy jsme se sešli pod prastarým dubem. Slyšeli jsme o zdejší krajině, její ochraně a zvláštní péči, které se věnujete. Jak báječný čas jsme všichni

prožili a kolik jsme se toho dozvěděli. Nikdy v životě jsem neviděla tolik orchidejí, každá tak krásná a přitom odlišná od ostatních. Je to cenná vzpomínka, ten den na nejbohatších lukách v Evropě. Byla jsem unesena zpěvem žluvy hajní.

Mojí specializací je literatura. Samozřejmě se zajímám o mnoho dalších věcí - vývoj společnosti a životní prostředí, hudba, umění a dějiny. Nejsem botanik, a proto slyšet všechna ta jména bylo jako poslouchat kouzelníka vytvářejícího úplně nový svět - okrotice, *Potentilla alba*, kakost krvavý, škarada ukousnutá, ocún jesenní, plicník, černýš hřebenitý, zvonek, bezkolenec rákosovitý, len žlutý, ... Zvuky a barvy těch slov, která jsme objevili jako cenný klenot v trávě - to všechno bylo nádherné.

A nádherné to je, ale i mnohem více! Protože biologická rozmanitost je zdroj, který musíme chránit a poznávat dříve, než se na něj vrhne genetické inženýrství a průmyslová chamtivost, s veškerým negativním dopadem, který může následovat.“

Carmen Lavín

Jablečná slavnost

V neděli 25. září od 11 do 18 hodin se v Hostětíně koná Jablečná slavnost, která zahájí další sezónu hostětínské moštárny.

Na programu budou ukázky současného zpracování ovoce v moštárně a sušárně, oblíbenou součástí akce je také přehlídka jablečných moučnicků, které připraví hostětínské hospodyně. Celý den budete moci navštívit jarmark místních řemesel

a produktů, výstavu regionálních odrůd ovoce či exkurze po hostětínských ekologických projektech.

Hudebními a tanečními vystoupeními doplní atmosféru akce dětský folklórní soubor a brněnská kapela Budoár staré dámy.

Přijďte tedy na návštěvu - ochutnávat, inspirovat se, setkat se s přáteli a přineste s sebou jablíčko či jablíčka: stanete se účastníky soutěže „Koulelo se, koulelo“. Přiložením jablka do řetězce se pokusíme společně vytvořit co nejdelšího jablečného „hada“!

Jablečná slavnost je vyvrcholením osvětové akce Týden pro jablko, kterou společně s občanským sdružením Tradice

Bílých Karpat pořádá obec Hostětín.

Věra Pospíšilíková

Pomáhat lze i v běžném životě

Určitě se zeptáte: čemu? Jedná se o životní prostředí. Zlepšovat se dá poměrně snadno a levně.

Začneme od spotřebičů samotných - tedy u automatických praček a myček nádobí. Již při nákupu můžeme životnímu prostředí pomoci tím, že si vybereme spotřebič, který má co nejnižší energetické náklady, spotřebovává co nejméně vody a zároveň je co neúčinnější. Je třeba si uvědomit, že nákup pračky či myčky není žádnou levnou záležitostí, i proto se vyplatí věnovat výběru zvýšenou pozornost. Nevždy musí totiž znamenat, že nákupem levného spotřebiče doopravdy ušetříme. Levnější spotřebiče mají často horší účinnost a zároveň vyšší spotřebu energie i vody. Jak tedy poznat ten správný spotřebič?

Energie

Výrobce	Model	Průčka
CANDYGROUP		
Úsporné		
A		
B		
C		
D		
E		
F		
G		
Méně úsporné		
Spotřeba energie kWh/pračka cyklus		
Účinnost praní		
Účinnost oděšedlování		
Náplň pračky (litrův) kg		
Spotřeba vody l		
Hluk (dB(A) re 1 pW) (oboznačeno)		

obr. 1

Štítky a třídy

Není to nic složitého. Každý elektrický spotřebič na našem trhu musí být vybaven takzvaným energetickým štítkem (obr. 1). Na něm se dočteme, kolik daný výrobek spotřebovuje elektrické energie, případně vody a také jaká je jeho účinnost. Každý výrobek se tak lze zařadit do energetické třídy, třídy spotřeby vody, třídy účinnosti, které jsou označeny písmeny tak, že A je šetrnější výrobek než D nebo E. Čím je písmeno na štítku blíže začátku abecedy, tím šetrnější je daný výrobek s ohledem na sledovanou vlastnost (například co se týče spotřeby energie). Když si tedy budete pračku nebo myčku vybírat, zvažte, zda se nevyplatí dnes si trochu připlatit za vyšší energetickou třídu (A místo B), později ušetřit na poplatcích za vodu nebo energii.

Koupí spotřebiče samozřejmě nemusí naše pomoc životnímu prostředí skončit. Při používání praček a myček je dobré se řídit několika jednoduchými zásadami:

1. spotřebič vždy správně vytěžte (nepouštějte poloprázdnou myčku nebo pračku); pokud to spotřebič umožňuje, upravte program podle naplnění prádlem nebo nádobím;
2. mycí prostředky dávkujte podle návodu, neplývejte;
3. používejte mycí prostředky bez chlóru a fosfátů nebo s jejich nižším obsahem.

Čistící prostředky

Ještě se na chvíli zastavíme u čistících prostředků. Mnohé výrobky na trhu jsou označovány jako ekologické, šetrné k život-

nímu prostředí a jsou posety nejrůznějšími značkami a logy, které mají v zákazníkovi vzbudit dojem šetrnosti výrobku k životnímu prostředí. Ne vždy však může výrobce opravdu doložit to, co těmito logy slibuje! I z tohoto důvodu zavedlo Ministerstvo životního prostředí ČR program certifikace ekologicky šetrných výrobků. Výrobkům, které splňují přísná kritéria (podrobnosti viz www.ekoznacka.cz), propůjčí ministerstvo značku „Ekologicky šetrný výrobek“ (obr. 2). Například u pracích prostředků je požadavkem nepřítomnost fosfátů, vysoká biologická rozložitelnost či nízká toxicita pro vodní organismy. Seznam všech výrobků a výrobců, kteří splňují podmínky pro udělení české eko značky, najdete na internetových stránkách MŽP.

Existuje i evropská „eko značka EU“ (obr. 3), pro kterou jsou kritéria trochu odlišná (viz www.eco-label.com). Jakákoli jiná „eko značka“, se kterou se u čistících prostředků setkáte, je jen a jen reklama, nic více.

Pokud se budete pít o dalších informacích o ekologicky šetrných výrobcích a možnostech jejich nákupu, můžete mimo jiné navštívit i Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty ve Veselí nad Moravou, které dlouhodobě spolupracuje s několika organizacemi zabývajícími se výrobou a prodejem tohoto sortimentu. Zde si také můžete vyzvednout letáky k dané problematice, které středisko zdarma distribuuje v rámci Dunajského regionálního projektu.

**Břetislav Lebloch
Dolní Němčí**

obr. 2

obr. 3

O babočce paví oko

Jedním z našich nejhojnějších denních motýlů je babočka paví oko. Krásná modrá oka na jejich křídlech okouzila lidi v celé Evropě již v dávnověku a není snad země, ve které by se o tomto motýlkovi nevyprávěl nějaký zaručeně pravdivý příběh. Tady je jeden z nich:

Už je to velice dávno, co lidé žila na Zemi jen hrstka a jejich nepočetné skupiny žily izolovaně v hlubokých lesích na březích širokých šterkových řek. Náčelník jednoho takového kmene se jmenoval In. V té době bylo tak málo lidí, že mohli mít jen docela krátká jména, aby se odlišili jeden od druhého. Manželka Inova se jmenovala Chi a jejich jediná dcera byla Io. Byla to nesmírně krásná dívka a nejzvláštnější byly její blankytné modré veliké oči. Všichni lidé Inova kmene měli hnědé nebo černé oči a proto Io milovali a vzhlíželi k ní jako k bohyni.

Lidé tenkrát žili šťastně a spokojeně. Příroda jim dávala dostatek potravy a podnebí bylo přívětivé. Zimy byly vcelku mírné, léta bohatá a štědrá.

Největším svátkem v roce byl tenkrát zimní slunovrat. Mnohé kmeny se scházely ke společnému táboření a oslavám. Jen Inův kmen pravidelně scházel. Držel se stranou ostatních a zimní slunovrat byl pro něj obdobím smutku. To proto, že Inův kmen byl proklet lesní bohyní Sy a každý rok musel přinést této kruté bohyni lidskou oběť. V den slunovratu musel vylosovaný člen kmene sám a neozbrojen odejít do jeskyně Zapomnění pod Černou horou. Nikdo nevěděl, co se s ním stalo, ale nikdy se nikdo z jeskyně nevrátil.

Mladička Io se změnila v krásnou dívku a své patnácté narozeniny měla oslavit právě v den zimního slunovratu. Io se nesmírně radovala ze své krásy a svěžesti a ráda se prohlížela v tiché lesní studánce. Často tam také jen tak sama se sebou rozmlouvala. Tentokrát však její slova byla plná smutku a otázek.

„Proč mám být smutná v den svých patnáctých narozenin. Proč se nesmím smát a tančit? Proč musí někdo z našich odejít do jeskyně Zapomnění? Proč, proč, proč!“

Ačkoli jindy ji nikdo nerušil, tentokrát se tak stalo a Io, chuděrka, úplně strnula leknutím.

„Protože tvůj praděd pochybil, krásná Io. Tvůj praděd spáchal ohavný čin, za který musíte vy všichni nesmírně trpět.“

Překvapená Io se otočila a pohlédla do očí bohyně Sy. Stála tu nesmírně krásná a přítom

chládná, jakoby z ledu vytesaná paní, s věncem dubových listů ve vlasech. Io, jakkoli se polekala, zvedla hrdě hlavu a otázala se: „Kdo jsi, co tu děláš a co víš o mém pradědu a našem prokletí?“

„Jsem tu doma, děvčátko,“ odpověděla paní. „Jsem Sy a všechny lesy jsou můj domov. Tvůj praděd před dlouhým časem zabil oštěpem bílou laň. To ale nebyla obyčejná laň, byla to má dcera. Tehdy jsem proklela váš rod a proto musíte každým rokem přinášet mé mrtvé dceři oběť.“

„Ale to je hrozná pomsta, má paní,“ zrohorela se Io. „Za jednu smrt desítky a snad stovky jiných! To je nesmírně kruté.“

„Byla to má jediná dcera a proto mám právo být krutá. Jsem nešťastná matka a navíc bohyně!“

„Ale paní, což není cesta z toho prokletí? Není žádného konce a vysvobození tvé i naše?“ zeptala se odvážná Io.

„Nu, možná by se i nějaké řešení našlo, ty odvážné mláděčko,“ odpověděla po chvíli se zlým úsměvem bohyně. „Máš stejně modré oči jako má dcera, co ji o život připravil tvůj praděd. Chceš-li tedy zachránit svůj kmen, nečekej na losování. Chceš-li opravdu zrušit mou kletbu, sama a dobrovolně zítra přijdi do jeskyně Zapomnění. Jen tak zrušíš kletbu, ale věz, nikdy se domů nevrátíš!“

V tu chvíli bohyně zmizela a vzrušená Io ještě chvíli váhala zda se to všechno skutečně stalo, zda to nebyl jen sen.

Druhý den ráno, právě o slunovratu svolal náčelník In celý kmen a přinesl kožený váček, v němž byly losovací kameny. Bylo jich tolik, jako lidí v kmeni. Všechny byly bílé, jen jeden černý. Kdo jej z měšce vytáhne, půjde do jeskyně a už jej nikdo nikdy nespátí.

K losování však nedošlo. Vysoko na skále nad osadou se objevila odvážná Io. Hlasitě popsala svému lidu svůj včerejší rozhovor s bohyní. Všem vysvětlila, že kletba končí když dobrovolně odejde do jeskyně Zapomnění. A potom, než ji mohl kdo zadržet, rozběhla se k Černé hoře. Překrásnou Io už nikdy nikdo nespátí. Ale za několik týdnů, jen co se drobné loučky, břehy řeky a kraje lesa okolo osady Inova kmene sluníčkem dostatečně prohřály, objevili se z ničeho nic úplně noví motýli, které do té doby nikdo neviděl. Na krásně červenohnědých křídlech těchto motýlů svítily blankytné modré kulaté oči, přesně takové, jaké měla odvážná a sličná Io. Lidé jim začali říkat Io, dcera Ina a Chi.

Kdo ví kde a jak se tato legenda dochovala. Ale jistě je, že dnešní vědecké jméno tohoto motýla je Inachis io. Vědecké jméno motýla, kterému my zcela prozaicky říkáme babočka paví oko.

A kdeže se ti motýlkové tenkrát vzali? To prý lesní bohyně Sy tak uctila odvahu mladičky Io, která neváhala obětovat život pro zrušení kletby svého kmene.

Pavel Bezděčka

Složité život modráška bahenního

Mravenci patří v říši hmyzu za velmi nebezpečné predátory. I přesto, anebo právě proto, můžeme mezi hmyzem najít více jak 100.000 druhů, které mají schopnost nějakým způsobem s mravenci spolu existovat. Někteří živočichové se přizpůsobují tvarem a zbarvením těla, aby mravence ošálili. Jiní vylučují látky, pomocí nichž mravenci rozlišují jedince svého druhu (tzv. atraktanty).

Velmi zajímavý způsob přizpůsobení se mravencům mají modrásci rodu *Maculinea*, ohrožení a vzácní motýli, jejichž populace jsou náchylné k vymírání. O významnosti celé skupiny *Maculinea* hovoří také jejich národní a mezinárodní ochrana (např. v rámci sousravy Natura 2000). Na území Bílých Karpat se vyskytuje všech 5 evropských druhů tohoto rodu: modrásek hořcový, Rebelův, bahenní, očkovaný a černoskvrný.

Počátečný vývoj

Různé druhy těchto motýlů jsou k soužití s mravenci přizpůsobeny odlišným způsobem, avšak vývoj zpočátku probíhá u všech druhů velmi podobně. Po spáření kladou samičky vajíčka na specifické hostitelské rostliny. Z vajíček se vylíhnou housenky a začnou se žít jako býložravci na rostlině. Období prvních třech vývojových stadií (instarů) housenky trvá asi 3-4 týdny. Za tuto dobu housenky přiberou a narostou jen velmi málo: jejich velikost je pouze 2-3 mm a na první pohled vůbec nepřipomínají housenky motýlů.

Poté, co přejdou do 4. instaru, opustí rostlinu pádem na zem. Tam začínou vylučovat atraktanty lákající dělnice určitého hostitelského druhu mravence rodu

Myrmica. Housenky jimi ošálí mravence natolik, že tito je považují za své vlastní larvy a odnesou je do svého lůhniště v podzemním mraveništi mezi své skutečné larvy.

Od této chvíle začínáme mezi housenkami rozlišovat dvě strategie. Primitivnější (evolučně původnější) druhy, mezi které můžeme zařadit **modráška hořcového** a **Rebelového**, volí strategii predátorů. V mraveništi se jejich schopnost oklamat mravence do značné míry snižuje, a tak se housenky dělnicím vyhýbají a jejich hlavním zdrojem potravy jsou právě mravenčí larvy. Takzvané kukaččí druhy (**modrásek očkovaný** a **černoskvrný**) si schopnost oklamat dělnice ponechávají i v mraveništi a jsou dělnicemi krmeny přímo, přičemž ty zanedbávají své vlastní larvy.

Housenky všech druhů se v mraveništi krmí až do začátku zimy, v mraveništi také přezimují, a na jaře se zakuklí v jedné z nejvyšších komůrek. Po vykuklení opouští v období od června do srpna co nejrychleji mravenišť, aby se mohli opět spářit.

Modrásek bahenní

Pozorný čtenář si jistě všiml, že ve výčtu druhů u kukaččí i predátorské strategie schází **modrásek bahenní** (*Maculinea nausithous*). Ten představuje vývojový stupeň mezi predátorskými a kukaččími druhy. Modrásek bahenní se totiž v hnízdě mravenců chová převážně jako predátor, ale občas si „přilepšuje“ jako kukačka.

A proč je modrásek bahenní, podobně jako další zástupci rodu *Maculinea*, tak vzácný a proč jsou jeho populace náchylné k vymírání? Odpověď je zcela prostá. Za schopnost přežít v těsné blízkosti mravenců (modrásci

jsou prakticky na mravencích zcela závislí) musí něčím zaplatit. V jejich případě jde o to, že si vyvinuli látky velmi přesně kopírující rozpoznávací látky jednoho jediného druhu mravenců, aby měli co největší šanci na přijetí do mraveniště. Tak například modrásek bahenní je vázán nejen na svou jedinou hostitelskou rostlinu, kterou je krvavec toten, ale také na hostitelský druh mravence *Myrmica rubra*. Lokalit, kde se jak rostlina, tak správný mravenec vyskytují, není mnoho.

Modrásek bahenní

Navíc modrásci rodu *Maculinea* mají jen omezenou schopnost kolonizace nových stanovišť, protože špatně a málo létají. V celé západní Evropě mizí vhodná stanoviště nebyvalou rychlostí. A podobné nároky, které se mění pouze v druzích živné rostliny a hostitelského mravence, mají i další z těchto modrásků.

Proto bychom měli být rádi, že se v Bílých Karpatech můžeme setkat se všemi evropskými zástupci této jedinečné skupiny. Zároveň bychom měli provádět na lokalitách s jejich výskytem takový management, který zajistí jejich přežití i do budoucna. Mimo jiné nás k tomu zavazuje i soustava Natura 2000.

Břetislav Lebloch
Dolní Němčí

1. Urči druhové jméno rostlin a živočichů

Sasanka.....
 Viola.....
 Hlaváček.....
 Dobromysl.....
 Jetel.....
 Babočka.....
 Včela.....
 Čáp.....
 Úhoř.....
 Krkavec.....

2. Najdi dva živočichy, kteří se skrývají v sousloví:

Nahý les, časovaná bomba.

3. V osmisměrce se skrývá název typických geomorfologických útvarů Bílých Karpat.

N K Í Ć E M H R
 S Ó E C H R P A O
 U Š R N S E D C H
 C H Ý S Á Í U Í A
 O N M L I J M R
 P R V C E Ř O H
 Ý E N E L S R B
 R Ć I Ř O T D Y

ÁRÓN
 JILM
 BOJÍNEK
 MEČÍK
 BRSLÉN
 SUCHOPÝR
 ČERNÝŠ
 TOŘÍČ
 HADÍ MORD
 HOŘEC
 HRACHOR
 CHRPA

4. Přiřaď k obrázkům:

- a) havran polní
 b) hýl obecný
 c) sojka obecná
 d) vrána obecná
 e) skřivan polní

Bíle - Biele Karpaty – časopis moravsko-slovenského pomezí

Vydávají: Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty o.p.s., Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Bílé Karpaty (Veselí nad Moravou) a Centrum environmentálních aktivit (Trenčín) ve spolupráci se Správou CHKO Biele Karpaty (Nemšová) a Správou CHKO Bílé Karpaty (Luhačovice).

Finanční podpora: Materiál podpořila Správa ochrany přírody - Správa CHKO Bílé Karpaty.

Časopis byl podpořen v rámci výběrového řízení MŽP ČR na podporu projektů předkládaných nestátními neziskovými organizacemi.

Kontaktní adresy:

VIS Bílé Karpaty
 Bartolomějské nám. 47
 698 01 Veselí nad Moravou
 tel., fax: 518 322 545
 e-mail: visbk@bilekarpaty.cz
 Jan W. Jongepier

CEA
 Mierové námestie 29
 911 01 Trenčín
 tel., fax: 032 / 640 0400
 e-mail: cea@changenet.sk
 Richard Medal

Redakce: Pavel Bezděčka, Barbora Duží, Jana Hajduchová, Jan W. Jongepier, Richard Medal, Sylva Mertanová, Marie Petřů, Hana Poková, Věra Pospíšilíková

Fotografie: Ivana Jongepierová (str. 1, 6, 16, 20), Jan W. Jongepier (str. 2, 3), Bohumil Jagoš (str. 5), Lubomír Hroudá (str. 6, 13), Pavel Bezděčka (str. 7, 8, 13), Josef Hlásek (str. 13), Vítězslav Janisch (str. 9), Carmen Lavin (str. 10), Josef Dufek (14), Olga Hamšíková (str. 17), Jitka Říhová (str. 18), Šárka Němcová (str. 18), p. Borkovcová (str. 20).

3. číslo ročníku 2005 vychází v září 2005

Reg. č. E 7428, ISSN 1211 – 3638, Ročník X, číslo 3, náklad 2000 ks, cena 25 Kč, 25 Sk

Tisk: Agentura NP, Staré Město u Uherského Hradiště

Pětiprstka hustokvětá (Roman Kodet)
Stodoly v Hrubé Vrbce (Jan W. Jongepier)

Tořič čmelákovitý (Lubomír Hrouda)

Hřib satan (Jan W. Jongepier)

Výplatné hrazeno v hotovosti
Distribuce v ČR povolena Ministerstvem kultury
pod registračním číslem MK ČR E12382.

Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty
Bartolomějské nám. 47
698 01 Veselí nad Moravou

Cena 25 Kč, 25 Sk